

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรอยุธยาและลานนาไทย

ในช่วงก่อนการ ก่อรูปอาณาจักร ลานนาไทยและอยุธยาได้มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง และแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่แล้ว ดังจะเห็นได้จากการขยายแนวความคิดและวัฒนธรรมจากละโว้ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสู่อณาจักรทริภุญชัย ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงทางตอนบน

อันที่จริงแม้แต่การตั้งอาณาจักรทริภุญไชยนั้นก็อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นการขยายแนวความคิดและวัฒนธรรมจากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมายังเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ทั้งนี้เพราะตำนานกล่าววว่าพระกษัตริย์สร้างอาณาจักรทริภุญชัย เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากละโว้ อีกทั้งพระนางจามเทวี^๑ ปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรก็เดินทางมาจากละโว้เช่นเดียวกัน

ตำนานเกี่ยวกับพระนางจามเทวีสะท้อนให้เห็นการขยายตัวของวัฒนธรรมพุทธศาสนาเถรวาท จากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมายังเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงทางตอนบน วัฒนธรรมใหม่นี้มีกำลังแผ่ขยายมากดังจะเห็นได้จากการต่อสูระหว่างวัฒนธรรมพระนางจามเทวี ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของวัฒนธรรมในเขตที่ราบลุ่ม

^๑ในตำนานประวัติของพระนางจามเทวี มีหลักฐานที่กล่าวถึงแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกประกอบด้วย ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา และจามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองทริภุญไชย กล่าววว่า เป็นธิดาของพระเจ้ากรุงละโว้ซึ่งพระกษัตริย์เชิญขึ้นมาปกครองเมืองทริภุญไชย หลักฐานกลุ่มที่สอง คือตำนานนางจามเทวี คุรายละเอียคใน สงวน โชคดีสุรพันธ์, "ตำนานนางจามเทวี," หน้า ๑๒-๑๔ กล่าววว่าพระนางเป็นธิดาของพระกษัตริย์ แต่พระกษัตริย์เกรงคำครหาจึงส่งพระนางลอยแพไปถึงเมืองละโว้ เจ้าเมืองละโว้ได้เลี้ยงพระนางเป็นธิดา เมื่อพระกษัตริย์สร้างเมืองจึงไปนำพระนางกลับมาปกครองทริภุญไชย

แม่น้ำเจ้าพระยา กับพระเจ้านครราชสีมาซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมพื้นเมือง ผลปรากฏว่า พระนางจามเทวีได้รับชัยชนะ โดยพระเจ้านครราชสีมายอมยกอิศราให้กับโอรสของพระนางจามเทวี^๑ นอกจากนั้นพบว่าวัฒนธรรมการนับถือพุทธศาสนา เถรวาท ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยคำเน้นการควบคุมกันไปกับการขยายอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรศรีวิชัยในรูปของการสร้างบ้านแปลงเมือง ดังกรณีของการสร้างเมืองเขลางค์นคร ให้แก่พระราชโอรสของพระนางจามเทวี^๒ หลักฐานทางโบราณคดีก็จะรับรองเนื้อหาของตำนานในค่านการขยายตัวของพุทธศาสนาเถรวาทในสมัยนี้ จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่โคกเวียงมโน ซึ่งเป็นเมืองรวมสมัยของอาณาจักรศรีวิชัยมีผู้ปกครองที่น่าจะนับถือพุทธศาสนาเถรวาท^๓

อิทธิพลของละโว้ในค่านวัฒนธรรมมิได้สิ้นสุดลงในสมัยจามเทวีเท่านั้น อาจเป็นไปได้ว่าละโว้พยายามรักษาอิทธิพลทางการเมืองในระดับหนึ่งเอาไว้ ดังที่ตำนานกล่าวถึงการทำสงครามระหว่างละโว้และอาณาจักรศรีวิชัยในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราชา^๔ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างละโว้ และอาณาจักรศรีวิชัย ในค่านการเมืองและวัฒนธรรม คงมีผลต่อความสัมพันธ์ทางค่านเศรษฐกิจด้วย มีหลักฐานเกี่ยวกับการค้าขายระหว่างอาณาจักรทั้งสองโดยการเดินทางขึ้นมาค้าขายของพ่อค้าละโว้ที่อาณาจักรศรีวิชัย^๕ และอาจจะเป็นได้ว่ามีสินค้าจากดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะจากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกกลงมาที่ละโว้ด้วยเช่นกัน เพราะมีหลักฐานในปลายราชวงศ์ของพระนางจามเทวี ใ้มีพ่อค้าจาก

^๑ คำแปลจามเทวีวงศ์..., หน้า ๑๐๐-๑๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔-๑๓๖.

^๓ ศรีศักร วัลลิโภคม, "เวียงมโน," หน้า ๖๗.

^๔ คำแปลจามเทวีวงศ์..., หน้า ๒๐๒-๒๑๘.

^๕ ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

หริภุญชัยขึ้นมาค้าขายที่ฝางควย^๑ เพราะฉะนั้นอาณาจักรหริภุญไชยจึงเป็นตลาดผ่าน
ให้แก่อสินค้าจากที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ถึงปากอ่าวไทย (ละโว้) และกระจายสินค้าจาก
อ่าวไทยสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก

เมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มักจะมีฐานะ เป็นศูนย์กลางของการ
ขยายตัวของวัฒนธรรมขึ้นมาถึง เขตทางตอนบนเสมอ ในประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕
ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่พระยามังรายจะผนวกอาณาจักรหริภุญไชย พบว่าตั้งแต่ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง
ทางตอนบนจนถึงบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น เป็นเขตที่มีวัฒนธรรมทางคานพุทธศาสนา
ลังกาวงศ์ เช่นเดียวกัน และอาจเป็นไปได้ว่าการรวมศาสนาเดียวกันนี้ นำไปสู่การให้ความ
ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางการเมือง เช่น กรณีของการที่อาณาจักรหริภุญไชยถูกโจมตีจาก
แคว้นโยน โดยพระยามังรายก็มีการร่วมมือกันระหว่างอโยธยา สุโขทัย และหริภุญไชย
ในการต่อต้านพระยามังราย^๒

นอกจากคานวัฒนธรรมแล้ว เศรษฐกิจอาจเป็นแรงผลักดันสำคัญอีกอย่างหนึ่ง
ของความสัมพันธ์ ระหว่างที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยาและที่ราบลุ่มน้ำปิง คัวอโยธยามีที่ตั้ง
เหมาะสำหรับเป็นเมืองท่าค้าขาย จากตำนานการตั้งเมืองของอโยธยาซึ่งอยู่ไม่ไกลจาก
อโยธยาเท่าใดนักก็กล่าวถึงว่าเมืองนี้จะ เป็นเมืองท่าสำเภา^๓ และจากหลักฐานทางเหนือ
ก็พบว่ามีการค้าของชาวอโยธยาขึ้นไปถึงอาณาจักรหริภุญไชยและที่อาณาจักรหริภุญไชยนี้ก็จะมี
พ่อค้าชาวหริภุญไชยเดินทางมาซื้อสินค้าจากที่ราบลุ่มแม่น้ำกก นำสินค้าจากเขตดังกล่าวมา
ขายในอาณาจักรหริภุญไชย^๔

หลักฐานดังกล่าวทำให้เข้าใจได้ว่า การค้าระหว่างดินแดนเหล่านี้เป็นการค้า
ที่มีลักษณะติดต่อกันเป็นทอด ๆ โดยมีพ่อค้าจากหริภุญไชยเดินทางขึ้นมาซื้อสินค้าจาก

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐.

^๒ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^๓ประชุมพงศาวดารเล่ม ๑, หน้า ๙๕.

^๔ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐.

เมืองฝาง และนำสินค้าจากฝางลงมาขายให้กับพ่อค้าโยชยาที่เดินทางขึ้นมารับซื้อสินค้าจากทางคอนเหนือลงไปโยชยาอีกต่อหนึ่ง เพื่อที่โยชยาจะส่งไปยังดินแดนต่าง ๆ ภายในและภายนอกทวีปไค้

ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นก็มีหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักเมืองเชียงใหม่เป็นอย่างดีของชุมชนในเขตนี้ ทั้งนี้เพราะมีตำนานที่กล่าวถึงโอรสของเจ้าเมืองเชียงใหม่ ๒ พระองค์ลงมาขอบพอกับพระธิดาของพระเจ้าอู่ทอง^๑

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรลานนาไทยและอยุธยาในสมัยราชวงศ์มังราย

ความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้งสองในขณะนี้ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรที่มีความเท่าเทียมกัน ในทางด้านการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรของคนไทยสองกลุ่มที่มีแนวคิดพุทธศาสนาดังกล่าววงศ์เช่นเดียวกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ในขณะนี้จึงเป็นความสัมพันธ์ที่จะมีการแข่งขันกันในการสร้างพระบรมเชษานุภาพของพระมหากษัตริย์ของอาณาจักร เพื่อขยายอำนาจเข้าครอบครองดินแดนต่าง ๆ แนวความคิด "จักรพรรดิราช" มีบทบาทสำคัญ^๒ ในการขยายอำนาจของอาณาจักรทั้งสอง ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีของการขยายอำนาจของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าศิริโลกราช

ความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้งสองเริ่มจากการที่อาณาจักรอยุธยาพยายามขยายอำนาจเข้าครอบครองอาณาจักรสุโขทัย แนวความคิดเบื้องต้นประการแรก ในการขยายอำนาจเข้าครอบครองอาณาจักรสุโขทัย ก็คือ "แนวความคิดจักรพรรดิราช" ซึ่งหมายถึงพระราชอำนาจยิ่งใหญ่เหนือกว่าราชาทั้งปวง^๒

^๑ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑, หน้า ๘๑-๘๒.

^๒ประชุมศิลาจารึกภาค ๓, "ศิลาจารึกหลักที่ ๘๗," หน้า ๗๖.

ดังที่กล่าวแล้วว่า "แนวความคิดจักรพรรดิราช" นี้ มีบทบาทต่อสถาบันกษัตริย์ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาก่อนหน้าการก่อรูปอาณาจักรอยุธยา พระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ก็ได้รับแนวคิดนี้เช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้จากพระนามของพระองค์ที่ทรงมีพระนามว่า "บรมมหาจักรพรรดิศรีราชาธิราช"^๑ แนวความคิดจักรพรรดิราชมีลักษณะ สอดคล้องกับสภาพการเมืองก่อนการก่อรูปอาณาจักรที่มีความแตกแยกกันอยู่ พระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จึงมีความพยายามในการที่จะรวบรวมเมืองต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายใต้ศูนย์กลางแห่งเดียวกันเพื่อสร้างฐานะการเป็น "จักรพรรดิราช" ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแนวความคิดจักรพรรดิราชนี้มีบทบาทในการขยายอาณาเขตของอาณาจักร อยุธยาด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากการยกทัพไปยังเขมร และอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเป็นศูนย์กลางเก่าที่เคยมีอำนาจมาก่อนหน้านี้

ในระหว่างการก่อรูปของอาณาจักรอยุธยาเป็นเวลาที่อาณาจักรเขมรและอาณาจักรสุโขทัย อยู่ในสภาวะที่เสื่อมลงอย่างมากโดยเฉพาะเขมรจากบันทึกของทูตจีนคือ Chou Ta-Kuan กล่าวไว้ในปี พ.ศ. ๑๔๓๕ มีสงครามระหว่างไทยกับเขมรซึ่งกองทัพไทยทำลายเขมรอย่างสิ้นเชิง^๒ เขมรถูกโจมตีจากไทยถึงกับต้องย้ายเมืองหลวงจากนครหลวงไปบริเวณที่ตั้งเมืองพนมเปญในช่วงเวลาเพียงประมาณ ๑๐๐ ปี จากการโจมตีที่ Chou Ta-Kuan บันทึกไว้จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นความเสื่อมโทรมของอาณาจักรเขมร จนกระทั่งไม่อาจแม้แต่จะป้องกันราชอาณาจักรจากการรุกรานของผู้นำใหม่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

^๑ จิตร ภูมิศักดิ์, โครงการแข่งขันและข้อคิดใหม่..., หน้า ๓๕๐.

Chou Ta-Kuan, Notes on the Customs of Cambodia, trans. J. Gilman D'arcy Paul (Bangkok: Social Science Association Press, 1967), pp. 38 and 40.

เมื่อมีการตั้งอยุธยาเป็นราชธานีในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วก็มีความพยายามทำลายศูนย์กลางอำนาจเก่าลง เขมรเป็นเป้าหมายที่สำคัญอันหนึ่ง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ยกทัพมาโจมตีและเข้าแทรกแซงในการขึ้นครองราชย์ภายในอาณาจักรเขมร "...สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเกลี้ยให้เจ้ามาสาตร์ ขึ้นครองราชย์สมบัติ ณ นครธม..."^๑ ซึ่งการกระทำเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการหมดอำนาจของอาณาจักรเขมรในฐานะที่เคยเป็นศูนย์กลางที่สำคัญมาก่อน

สำหรับอาณาจักรสุโขทัยนั้น หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงก็เริ่มที่จะมีการแยกตัวของเมืองต่าง ๆ "...เป็นเจ้าเป็นขุนอยู่ บ้านเมืองขาด...หลายวันหลายตอนแควหลายวันหลายตอนคังเมือง พ...นกเป็นขุนหนึ่ง...เมืองเชียงทองหาเป็นขุนหนึ่ง..."^๒

การขยายอำนาจเขมมายังอาณาจักรสุโขทัยของอาณาจักรอยุธยาเริ่มปรากฏครั้งแรกในหลักฐานของอาณาจักรลานนาไทย คือ ชินกาลมาลีปกรณ์ที่กล่าวถึง "...พระเจ้ายาธาธิปัตย์ รัชสมัยอโยชชปุระ เสด็จมาจากแคว้นกัมพูชาทรงยึดเมืองชัยนาท..." ซึ่งพระเจ้ายาธาธิปัตย์หมายถึง พระเจ้ายาธาธิปัตย์ที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง)^๓ การขยายอำนาจขึ้นมายังอาณาจักรสุโขทัยนั้นเป็นนโยบายหลักของกษัตริย์อยุธยาที่ปฏิบัติติดต่อกันมาจนกระทั่งสามารถผนวกรวมอาณาจักรสุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาได้อย่างจริงจังในสมัยพระเจ้าติโลกราช

เหตุผลเบื้องหลังการขยายอำนาจเขมรครอบครองอาณาจักรสุโขทัยอีกประการก็คือเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจดังได้กล่าวไว้ว่าอยุธยา มีรายได้ส่วนหนึ่งมาจากการเป็นผู้ส่งผ่านสินค้าป่า จากภูมิภาคไปยังดินแดนต่าง ๆ ภายนอกทวีป สินค้าป่าเป็นสินค้าที่อยู่ทาง

^๑นักงศ์นพรัตน์, ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา, แปลโดยพันตรีหลวงเรืองเดชอนันต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๗๘.

^๒ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑, "จารึกหลักที่ ๓", หน้า ๖๘.

^๓ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๑๑.

คอนบนของทวีป เป็นส่วนใหญ่และอาณาจักรสุโขทัยมีสินค้าป่าช้าเข้ามาเป็นจำนวนมาก
ดังนั้นอยุธยาจึงต้องการที่จะควบคุมอาณาจักรสุโขทัยไว้เพื่อให้สินค้าป่าช้าไหลผ่านจากทาง
คอนเหนือมายังสุโขทัย และสุโขทัยจะทำหน้าที่ส่งผ่านสินค้าลงมาที่อยุธยาแทนที่จะลงไป
ทางพม่าทางคอนล่าง ซึ่งจะเห็นได้จากในคอนปลายสมัยอยุธยาที่มีหลักฐานว่าเมืองต่าง ๆ
ภายในอาณาจักรสุโขทัยทำหน้าที่เป็นหัวเมืองทางคอนบนทำหน้าที่ขนส่งสินค้าต่าง ๆ ลงมา
ยังอาณาจักรอยุธยา ซึ่งรวมทั้งสินค้าจากอาณาจักรลานนาไทยด้วย^๑

อาจกล่าวได้ว่าการผนวกอาณาจักรสุโขทัยนั้น แนวความคิด
จักรพรรดิราช และเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ ^{มีส่วนสนับสนุนสนับสนุนอยู่} การผนวกอาณาจักรสุโขทัย ได้มีผลหลาย
ประการ ที่สำคัญคือ การกระทบกระทั่งกับอาณาจักรลานนาไทย มีการทำสงครามระหว่าง
อาณาจักรทั้งสองอยู่เสมอ อาณาจักรสุโขทัยจะเป็นแหล่งกำลังคนที่สำคัญ ที่ใ้ใจโจมตีอาณาจักร
ลานนาไทย ดังจะเห็นได้จากรายงานการทำสงคราม ซึ่งปรากฏในหลักฐานของลานนา
ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของเจ้าเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัยเดิม เช่น "...พระยาโคตหือ
หมื่นกำแพงเพชรถือพลลงมารบทุ่งหนองหญ้าหนองมอน เจ้าแสนพิงไชยแก้ว แดงเจ้าขุน
ออกรบ..."^๒

การขยายอำนาจเข้ามายังอาณาจักรสุโขทัยในคอนต้นนี้มีหลักฐานจากลานนาไทย
ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามขยายอำนาจเข้ามาในอาณาจักรลานนาไทยด้วย ซึ่งจะเห็น
ได้จากการเข้าแทรกแซงในการขึ้นครองราชย์ภายในเมื่อมีปัญหาการขึ้นครองราชย์และการ
แย่งชิงราชสมบัติในอาณาจักรลานนาไทย โดยเฉพาะในสมัยต้นราชวงศ์มังรายเมื่อเปลี่ยน
กษัตริย์จะมีการแย่งชิงราชสมบัติของกลุ่มเชื้อพระวงศ์เสมอ ดังกรณีท้าวมหาพรหมซึ่งเป็นอนุชา
ของพระเจ้ากือนาที่ปกครองเมืองเชียงใหม่ เมื่อพระเจ้ากือนาเสด็จสวรรคตท้าวมหาพรหม
ก็ยกกองทัพมาเพื่อปกครองเชียงใหม่ แต่ถูกขัดขวางจากกลุ่มขุนนางภายในเมืองเชียงใหม่

^๑ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงหาวัดประจักษ์ทรงธรรมเอกสารจากหอ
หลวง (ตอนที่ ๑)," แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ๓ (มกราคม ๒๕๒๒),
หน้า ๕๓-๕๔.

^๒ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๙๔.

ที่สนับสนุนพระเจ้าแสนเมืองมาโอรสของพระเจ้ายี่ก่อนที่ไปปกครองแทน ฉะนั้นท้าว
มหาพรหมจึง "... ไปฟังพระยาไคไคสองเดือนปลาย ๑๒ วัน พอท้าวมหาพรหมชวน
พระยาไคเอาพลศึกขึ้นมาทางนคร หมั้นลกรี้ข้างออกก่อนรบ..."^๑

จากหลักฐานของอยุธยาพบว่าครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ทางอยุธยายกทัพขึ้นมาลานนา-
ไทยซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (ขุนหลวงพงษ์) หลักฐานกล่าวว่ "... เสด็จ
ไปเอาเมืองเชียงใหม่และให้เข้าปล้นเมืองนครลำปางมิไค..."^๒

ความสัมพันธ์ของสองอาณาจักร ในระยะนี้เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการขยาย
อำนาจของอาณาจักรอยุธยาขึ้นมาถึงเขตทางตอนบนมากกว่าจะเป็นการขยายอำนาจลงมา
ของอาณาจักรล้านนาไทย

ความสัมพันธ์ในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา-พระเมืองแก้ว

ในระยะนี้ก็ได้เกิดการทำสงครามใหญ่ของอาณาจักรทั้งสองเพราะอาณาจักร
ล้านนาไทยมีนโยบายในการขยายอำนาจลงมาในเขตอาณาจักรสุโขทัยด้วย ในสมัยพระเจ้า
แสนเมืองมานั้นพระองค์ได้พยายามขยายอำนาจเข้ามาในอาณาจักรสุโขทัย โดยการยกทัพ
เข้ามาช่วยเหลือเมื่อทางสุโขทัยขอใหลงมาช่วยต่อสู้กับกองทัพอยุธยา^๓ อาจจะเป็นได้ที่
การขยายอำนาจของพระเจ้าแสนเมืองมานั้น แนวความคิดของ "จักรพรรดิราช" คงจะมี
บทบาทอยู่บ้าง ทั้งนี้เพราะในสมัยพระราชบิดาคือพระเจ้ายี่ก่อนนั้น ได้มีการรับพุทธศาสนา
นิกายสังกาวงศ์มาจากอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งแนวความคิดนี้ได้มีบทบาทมากอยู่ในสถาบัน
กษัตริย์ของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในการเขียนไตรภูมิพระร่วงของ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^๒ คำให้การชาวกรุงเก่า ..., หน้า ๔๔๕.

^๓ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๓.

พระเจ้าลิไทย ที่อธิบายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องจักรพรรดิอย่างละเอียด^๑ ที่สำคัญคือ พระเจ้าแสนเมืองมาได้ผนวชในสำนักของพระสุมนเถระซึ่งเป็นพระเถระที่เดินทางมาจาก อาณาจักรสุโขทัย^๒ เหตุผลอีกประการก็คงจะเป็นการคัดกำลังของอาณาจักรอยุธยา ใน อาณาจักรสุโขทัย และเป็นการ คัดแหล่งขอความช่วยเหลือของเชื้อพระวงศ์ในอาณาจักร ลานนาไทย^๓

เมื่อถึงสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน การขยายอำนาจเข้าสู่อาณาจักรสุโขทัย จะยังคงทั้งนี้เพราะ ทางอาณาจักรสุโขทัยเริ่มสร้างความมั่นคงภายใน ซึ่งจะเห็นได้จาก การทำสัมพันธไมตรีกับเมืองน่าน^๔ และความพยายามขยายอำนาจเข้ามาในลานนาไทย เมื่อท้าวอภัยภูมิกงมาชอกองทัพจากอาณาจักรสุโขทัยไปช่วยในการแย่งชิงราชสมบัติจาก พระเจ้าสามฝั่งแกน และในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนนี้อาณาจักรต้องทำสงครามกับศัตรู ทางตอนบนคือ ลื้อ ซึ่งยกทัพลงมาบุกรุกน่านชายแดนในทางตอนบน^๕

ในสมัยพระเจ้าติโลกราช เป็นสมัยที่อาณาจักรลานนาไทยขยายอำนาจเข้าสู่ อาณาจักรสุโขทัยอย่างจริงจังที่สุด อาณาจักรอยุธยาถือว่าสุโขทัยเป็นอาณาเขตของตน ดังนั้นการขยายอำนาจของอาณาจักรลานนาไทยในสมัยนี้จึง เป็นการท้าทายอำนาจของ อาณาจักรอยุธยาด้วย

^๑ ไตรภูมิพระร่วงของพระญาลิไทย, หน้า ๑๔๐-๑๔๓.

^๒ หวณ., บัญชีหนังสือจ้างแปล แพ้ที่ ๘ เลขที่ ๒๘ พงศาวดารเมืองเงินยาง หรือเชียงแสน, หน้า ๑๔๓.

^๓ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์พระบรมราชาที่ ๑ ยกทัพมาช่วยพระเจ้าพรหมแย่งชิงราชสมบัติ

^๔ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓, "จารึกหลักที่ ๔๕", หน้า ๖๒-๖๔.

^๕ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๓.

การขยายอำนาจของพระองค์นี้เกิดขึ้นเมื่อพระองค์สามารถจัดปัญหาและสร้างความมั่นคงภายในอาณาจักรไคระคัมหนึ่งแล้ว การขึ้นครองราชย์นี้อาจกล่าวได้ว่าพระองค์สามารถสร้างบารมีและสร้างความจงรักภักดีต่อกลุ่มขุนนางในเมืองไคพอสุมคร ซึ่งจะเห็นได้จากความช่วยเหลือของขุนนาง กลุ่มสามเต็กยอย^๒ หลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ก็พยายามที่จะกำจัดขุนนางกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับพระองค์ออกไป กลุ่มแรกคือกลุ่มของสามเต็กยอยที่ช่วยเหลือในการขึ้นครองราชย์ แนวความคิดของการสืบราชสมบัติอย่างถูกต้อง "...บ๊อไซ่เซ้อท้าวพระยา จักเป็นพระยาบ๊อไซ่..."^๓ ถูกนำมาใช้กำจัดเมื่อสามเต็กยอยพยายามแย่งชิงราชสมบัติจากพระองค์ กลุ่มต่อมาคือกลุ่มของหมื่นสามไชหาญ^๔ พยายามหันไปสนับสนุนท้าวชวยพระอนุชาของพระองค์กับพระราชบิดาในการกลับมาแย่งชิงราชสมบัติคืน ซึ่งกลุ่มนี้พยายามจะไปชักชวนเอาอาณาจักรอยุธยาขึ้นมา และในที่สุดกลุ่มนี้ก็ถูกกำจัดโดยหมื่นสามไชหาญ^๕

การดึงขุนนางที่มีความสามารถเข้ามาไว้ในเชียงใหม่ ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการสร้างความมั่นคงและการสร้างบารมีของพระองค์ ๆ ให้หมื่นโลกนคร อาของพระองค์ ซึ่งปกครองอยู่ที่ลำปาง เข้ามาอยู่ในเชียงใหม่แล้วแต่งตั้งเป็นหมื่นโลกสามล้าน พร้อมกับนั้นทรงแต่งตั้งให้หมื่นกียหาญแต่ทองบุตรหมื่นโลกสามล้านปกครองที่ลำปาง^๖

การที่หมื่นโลกสามล้านเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ นอกจากจะเป็นการดึงขุนนางที่มีความสามารถเข้ามาอยู่ใกล้พระองค์แล้ว เมืองลำปางยังกลายเป็นฐานอำนาจที่สำคัญในการเกณฑ์กำลังคนใด ดังจะเห็นได้ว่ากำลังคนจากลำปางเป็นกำลังสำคัญของการขยายอำนาจไปเมืองต่าง ๆ เช่น ให้หมื่นกียหาญแต่ทองเกณฑ์คนตามพันทาต่าง ๆ ในเขตลำปาง

^๑ ขุนนางเป็นกลุ่มที่เริ่มมีอำนาจมากนับตั้งแต่สมัยพระเจ้ายาบูมาแล้ว

^๒ คำานพื้นที่เมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๘-๔๙.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑.

^๕ เรื่องเดียวกัน.

ยกทัพไปเมืองสาคร^๑ และในการยกทัพไปเมืองสองแควก็ไ้เกณฑ์ทัพจากลำปางไปด้วย^๒ หนึ่งหมื่นโลกสามล้านเป็นขุนนางที่สำคัญมากในเชียงใหม่ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาแก่พระเจ้าทีโลกราช และเป็นแม่ทัพครั้งสำคัญหลายครั้งในการต่อสู้กับอยุธยา

ปรากฏการณ์ที่สำคัญซึ่งเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าทีโลกราชก็คือแนวความคิดของ ลังกาวงศ์ใหม่หรือฝ่ายวัดป่าแดง ซึ่งเริ่มขยายเข้ามาและมีบทบาทสำคัญต่อสถาบันกษัตริย์ ดังกล่าวแล้วว่า ในสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกนมีกลุ่มสงฆ์พระญาณคัมภีร์ เถรเดินทางไปศึกษา พุทธศาสนาจากลังกาโดยตรงแทนที่จะเดินทางไปศึกษาจากเมืองพันทหรืออยุธยาอย่างแต่ก่อน เมื่อพระสงฆ์กลุ่มนี้เดินทางกลับมาจากลังกาในปลายรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนก็เกิดการ ชัดแย้งกับกลุ่มพระสงฆ์กลุ่มเก่าคือฝ่ายวัดสวนดอก และในที่สุดพระสงฆ์กลุ่มลังkawงศ์ใหม่ ก็ถูกขับไล่อพยพตามเมืองต่าง ๆ^๓

ในการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าทีโลกราช พระองค์ได้ให้การสนับสนุนพระสงฆ์ กลุ่มใหม่ โดยเชิญพระเมฆังกรกลับมาที่เชียงใหม่^๔ การสนับสนุนพระสงฆ์กลุ่มใหม่ของ พระองค์ก็เพื่อสร้างฐานอำนาจใหม่ขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน เพื่อป้องกันความวุ่นวายภายใน อาณาจักรอันเนื่องมาจากพระสงฆ์กลุ่มเก่าซึ่งหมายถึงกลุ่มวัดสวนดอกเหมือนที่เกิมาแล้ว ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนนั้น พระองค์ได้พยายามควบคุมวัดสวนดอกด้วย ซึ่งจะเห็นจากการ แต่งตั้ง พระพุทธรักชิต์ซึ่งเป็นพระเถรที่เดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่พุกาม^๕ เช่นเดียวกับพระสมณเถร มาเป็นเจ้าอาวาสวัดสวนดอก

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^๓ ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๒๑๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๗.

^๕ ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๒๔๑.

อาจกล่าวได้ว่า การจัดการทางศาสนาของพระองค์คือการผนวกพระสงฆ์กลุ่ม
ลังกาวงศ์ใหม่และพระสงฆ์กลุ่มวัคสวนคอกเข้าด้วยกัน แต่พระสงฆ์กลุ่มใหม่จะได้รับการ
สนับสนุนมากกว่า เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงรับพระมหาเถระเมฆังกรเป็นพระอาจารย์
ของพระองค์^๑ และพระองค์ทรงออกผนวชในภิกขุพหุศาสนาลังกาวงศ์ใหม่โดยมีพระญาณ
มงคลเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นสงฆ์ที่ศึกษาพุทธศาสนาจากลังกา^๒

ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ก็ให้การสนับสนุนพระองค์อย่างมาก กษัตริย์จะได้รับการ
ยกย่องอย่างสูงจากพระสงฆ์ซึ่งจะเห็นได้จากพระนามของพระองค์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจาก
พระสงฆ์กลุ่มใหม่ว่า "พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิคิติกวราชอิราช" ซึ่งหมายถึงความเป็น
จักรพรรดิผู้ทรงธรรมและสามารถปราบโลกทั้งสามได้ โดยที่ลักษณะการยกย่องสถาบัน
กษัตริย์ดังกล่าวยังมีเคยปรากฏขึ้นในรัชกาลก่อน ๆ

การสนับสนุนพระเจ้าติโลกราช ของกลุ่มสงฆ์อีกประการก็คือการเขียนวรรณ-
กรรมที่แสดงการสนับสนุนพระองค์ เช่น การเขียนชินกาลมาลีปกรณ์

ชินกาลมาลีปกรณ์เป็นวรรณกรรมซึ่งเขียนโดยพระรัตนปัญญา พระสงฆ์ฝ่ายลังกา-
วงศ์ใหม่ก็ได้แสดงอย่างเด่นชัดถึงการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าติโลกราชว่ามีความชอบ-
ธรรม โดยมีใคกล่าวถึงการแย่งชิงราชสมบัติ แต่กล่าวว่าจะได้รับมอบราชสมบัติจาก
พระราชบิดา^๓ และชินกาลมาลีปกรณ์ยังกล่าวถึงพระเจ้าติโลกราชว่าเป็นผู้ที่ประกอบด้วย
ความกล้าหาญ รุ่งเรืองด้วยกำลัง ควบคู่กับความเพียรบากบั่น มีพระปัญญาเฉียบแหลม รู้จัก
ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน มีความเลื่อมใสในพระศาสนาประกอบด้วยพระปรีชาลึกซึ้ง^๔

^๑ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๒๑.

^๒เรื่องเดียวกัน.

^๓เรื่องเดียวกัน.

^๔เรื่องเดียวกัน.

ดังนั้นภาพพจน์ของพระเจ้าทีโลกราชเป็นไปทางบวกขณะที่ภาพพจน์ของพระเจ้าสามฝั่งแกนเป็นไปทางลบ มีความก้าวร้าว มีศรัทธาในศาสนาน้อย ทรงเลื่อมใสแต่สิ่งภายนอกไม่คบหาสัตรีบุรุษบวงสรวงแต่ภูคณีสปีศาจ ส่วนคนไม่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาและป่า พระองค์เช่นไหวบวงสรวงด้วยโคกระบือเป็นคน ประชาชนอาศัยอยู่ในอาณาจักรของพระองค์มีชื่อเสียงเป็นยักรหัส^๑

ลักษณะการเขียนวรรณกรรมดังกล่าวเป็นงานเขียนที่นำความคิดทางพุทธศาสนา ดังกวางศเข้ามาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการยกฐานะของกษัตริย์และพยายามสร้างความชอบธรรมให้แก่พระเจ้าทีโลกราชและชินกาลมาลีปกรณ์ยังแสดงให้เห็นว่าสถาบันกษัตริย์และสถาบันสงฆ์สนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยกษัตริย์สนับสนุนการสร้างวัด การส่งพระสงฆ์ไปศึกษาพุทธศาสนาที่ลังกา^๒ การสนับสนุนให้เขียนคัมภีร์และอรรถกถาต่าง ๆ ส่วนสถาบันสงฆ์ก็จะให้การสนับสนุนโดยเป็นที่ปรึกษาและทำพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และยกฐานะของกษัตริย์ให้สูงขึ้น เช่น พิธีราชาภิเศก พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา^๓

พร้อมกับการขึ้นมาของพระเจ้าทีโลกราชที่ให้การสนับสนุนพระสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์ใหม่นี้ แนวความคิดระบบจักรพรรดิราชเริ่มปรากฏเด่นชัดมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากพระนามของพระองค์ที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่ว่า "พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิ ตีลกราชาธิราช" ซึ่งหมายถึง จักรพรรดิที่สามารถปราบโลกทั้งสามได้ นอกจากนั้นการขยายอำนาจของพระองค์ไปยังดินแดนต่าง ๆ ก็แสดงถึง ความต้องการในการดำรงสถานะของความเป็นจักรพรรดินั้นเอง เช่นการขยายเข้าไปสู่หัวเมืองเงี้ยว และในเขตทางตอนบนของอาณาจักร^๔

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^๒ ชาญ., ขร.๔ (ขส.๑/๑๕) ศิลาจารึกพระมหาเถรเจ้า ๒๕ คน พ.ศ.๒๐๔๑.

^๓ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๔๔ และ ๑๕๔.

^๔ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๖๔.

การขยายอำนาจเข้าสู่อาณาจักรสุโขทัยของอาณาจักรลานนาไทยและอาณาจักรอยุธยาในสมัยนี้ เป็นการขยายโดยมีแรงผลักดันของแนวความคิดจักรพรรดิราชที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในอาณาจักรทั้งสอง เป็นการต่อสู้ระหว่างพระจักรพรรดิสองพระองค์ในครอบครองอาณาจักรสุโขทัย

การขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาสู่เขตตอนบนนั้น นอกจากพยายามครอบครองอาณาจักรสุโขทัยแล้ว ยังพยายามครอบครองเมืองน่านอีกด้วย ทั้งนี้เพราะน่านเป็นเมืองอิสระที่สำคัญและไม่ค่อยมีความมั่นคงทางการเมืองมากนัก ด้วยถูกโจมตีจากเมืองต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่น เคยตกเป็นเมืองขึ้นของพระยาจำเมือง^๑ ถูกโจมตีในสมัยพระยาคำฟู^๒ ส่วนพันธมิตรที่สำคัญของน่านคือสุโขทัยที่มีความสัมพันธ์กันทางศาสนา ซึ่งปรากฏจากหลักฐานที่กล่าวถึงเจ้าเมืองสุโขทัยใค้อัญเชิญพระยาการเมืองเจ้าเมืองน่านไปช่วยพิจารณาในการสร้างวัดที่อาณาจักรสุโขทัย^๓ นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอีกด้วยซึ่งจะเห็นได้จากจารึกปูลานสมถกัน^๔

ความสำคัญของน่านในคานเศรษฐกิจก็คือ เป็นแหล่งผลิตเกลือที่สำคัญแหล่งหนึ่งในเขตทางตอนบน^๕ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลอธิบายขอบข่ายการค้าที่กว้างขวางของพ่อค้าจากน่านซึ่งทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางเดินทางรับซื้อและขายสินค้าจากเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรลานนาไทย เช่น เข้ามาค้าขายที่เชียงใหม่^๖

^๑ประชุมพงศาวดารเล่ม ๙, หน้า ๒๙๒-๒๙๖.

^๒ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๙.

^๓ประชุมพงศาวดารเล่ม ๙, หน้า ๓๐๒.

^๔ประชุมจารึกภาคที่ ๓, "จารึกหลักที่ ๔๕", หน้า ๖๒-๖๓.

^๕ประชุมพงศาวดารเล่ม ๙, หน้า ๓๐๓.

^๖ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๙.

ฉะนั้นจากการที่น่านเป็นพันธมิตรที่ก้ำกัยอาณาจักรสุโขทัยและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาณาจักรอยุธยาหวังไว้ได้จากการครอบครองน่านเมื่ออาณาจักรอยุธยาเข้าครอบครองอาณาจักรสุโขทัย จึงจำเป็นต้องครอบครองน่านด้วย อาณาจักรอยุธยาพยายามขยายอำนาจสู่เมืองน่านหลายครั้งด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น โดยการเข้าแทรกแซงการสืบราชสมบัติ^๑ และการยกทัพเข้าโจมตีน่านในสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (ขุนหลวงพงั่ว) เมื่อน่านและสุโขทัยร่วมมือกันพยายามแยกตัวเป็นอิสระ^๒

ในขณะที่เกี่ยวกันน่านก็มีความสำคัญต่ออาณาจักรล้านนาไทยในทางด้านเศรษฐกิจ ในฐานะที่เป็นแหล่งเกลือแหล่งหนึ่งของอาณาจักรและพ่อค้าชาวน่านจะเป็นคนกลางในการทำหน้าที่รับซื้อสินค้าภายในอาณาจักร ดังที่เคยได้กล่าวมาแล้ว

ความพยายามในการที่จะครอบครองน่านของอาณาจักรล้านนาไทยนั้นปรากฏอยู่ในหลักฐานตำนานที่กล่าวถึงความเป็นพันธมิตรทางเครือญาติระหว่างอาณาจักรล้านนาไทยกับน่าน มาตั้งแต่สมัยก่อนพระยามังราย เช่น พงศาวดารเมืองพะเยากล่าวถึงการแต่งงานของธิดาเจ้าเมืองน่านกับขุนเจือง^๓ และในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ใหม่กล่าวว่าพระยาเจืองส่งลูกไปปกครองเมืองน่าน^๔

ครั้นถึงสมัยราชวงศ์มังรายอาณาจักรล้านนาไทยพยายามที่จะยกทัพไปโจมตีน่านในสมัยพระยาคำฟู

^๑ ประชุมพงศาวดารเดิม ๙, หน้า ๓๐๕-๓๐๖.

^๒ คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๔๔-๔๔๕.

^๓ หวณู., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๑๔ เลขที่ ๔๓ พงศาวดารเมืองพะเยา, หน้า ๓๓.

^๔ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๗.

^๕ หวณู., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๙ เลขที่ ๒๔ พงศาวดารเมืองเงินยางหรือเมืองเชียงใหม่.

ในสมัยพระเจ้าติโลกราชก็พยายามเข้าครอบครองน่านเช่นกัน ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ต้องการให้น่านส่งส่วยมายังเชียงใหม่ "...พระยาติโลกรมักใคร่ได้เมืองน่านไปส่วยค่าเมืองบึงเชียงใหม่..."^๑ เขาใจว่าส่วยที่กล่าวถึงนี้คงจะหมายถึงเกลือ ทั้งนี้คงได้กล่าวแล้วว่าน่านเป็นแหล่งเกลือที่สำคัญ และมีหลักฐานเกี่ยวกับการส่งบรรณาการเกลือจากน่านในสมัยก่อนหน้าที่พระเจ้าติโลกราชจะยกทัพมาที่น่านนี้ทางเจ้าอินตะแก่นท้าวเจ้าเมืองน่านพยายามที่จะสร้างสัมพันธไมตรีกับเชียงใหม่ โดยส่งทูตพร้อมกับเกลือเข้ามาให้พระเจ้าติโลกราช "...เมื่อนั้นท่านแต่งผู้ไขเอาเกลือขื่อมางไปเป็นแซกถวายพระยาติโลกเมืองเชียงใหม่แล..."^๒

หลังจากที่พระเจ้าติโลกราชยึดครองน่านได้แล้วก็พยายามควบคุมน่านอย่างเข้มงวด นโยบายที่สำคัญคือ ทำการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองน่านเกือบทุกปีโดยสับเปลี่ยนจากเจ้าเมืองภายในอาณาจักร ทั้งนี้เพื่อไม่เปิดโอกาสให้น่านตั้งตัวเป็นอิสระ^๓

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าความพยายามเข้าครอบครองน่านของอาณาจักรอยุธยา กลายเป็นสาเหตุหลักอันอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าติโลกราชต้องขยายอำนาจเข้ามาในน่านด้วย

ส่วนการเข้ามาครอบครองอาณาจักรสุโขทัยของอาณาจักรอยุธยามีผลต่อล้านนาไทยมาก ทั้งทางการเมืองเพราะอาณาจักรสุโขทัยเป็นฐานกำลังอย่างดีของอยุธยาในการเข้าโจมตีอาณาจักรล้านนาไทย โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าติโลกราชทางอยุธยาจะเกณฑ์ทัพจากเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสุโขทัย

^๑ หวัณ., บัญชีหนังสือจางแปล เลขที่ ๐๐๑.๒/๒๕ พงศาวดารเมืองน่าน, หน้า ๙/๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๘, หน้า ๓๐๘-๓๑๐.

สาเหตุประการสุดท้ายของอาณาจักรลานนาไทยในการขยายอำนาจเข้าอาณาจักรสุโขทัยก็คือ การขอความช่วยเหลือจากเมืองต่าง ๆ ภายในอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงความแตกแยกภายในเมืองต่าง ๆ ที่อาณาจักรอยุธยาปกครองอยู่ แสดงถึงความไม่พอใจในกลุ่มเจ้านายสุโขทัยบางกลุ่มจึงก่อความวุ่นวายต่าง ๆ เช่น พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ทรงขอความช่วยเหลือจากอาณาจักรลานนาไทย^๑ หรือทำสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรกับเมืองน่าน^๒

ความไม่พอใจของเมืองต่าง ๆ ในระยะนี้เกิดจากการขึ้นมาครองเมืองพิษณุโลกของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในระยะที่เป็นองค์รัชทายาทอยู่นั้น จะเห็นว่าเป็นการปกครองที่พระองค์ทรงอดุลมอด้วยกับกลุ่มเจ้านายทางตอนบนเพื่อหาพันธมิตร เจ้านายที่สำคัญคือพระยาบุษยิษเรฐียร เจ้าเมืองสองแคว โดยสัญญาว่าหากพระองค์ขึ้นครองราชย์จะให้เป็นที่อุปราชมีอำนาจปกครองอาณาจักรครึ่งหนึ่ง^๓ แต่เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้ให้พระยาบุษยิษเรฐียรตามสัญญา พระยาบุษยิษเรฐียรจึงขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าคิโลกราช และจากจุดนี้เองที่ก่อให้เกิดการทำสงครามยึดแย่งระหว่างอาณาจักรทั้งสอง

การขยายอำนาจเข้าครอบครองอาณาจักรสุโขทัยของอาณาจักรอยุธยาและลานนาไทยนั้น นอกจากจะใช้วิธีทำสงครามกับแล้วยังใช้ศาสนาและไสยศาสตร์เป็นเครื่องมือ ดังจะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงออกผนวชตามแบบกษัตริย์ของสุโขทัยที่ออกผนวชในขณะที่ครองราชย์ตั้งได้คราวมาแล้ว^๔ และการที่พระองค์

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๕.

^๒ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓, "จารึกหลักที่ ๔๕ และ ๖๔," หน้า ๖๒-๖๓ และ ๑๔๘-๑๕๑.

^๓ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕๓.

^๔คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๗๐.

พระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงในปี พ.ศ. ๒๐๒๕^๑ ก็เป็นไปเพื่อเหตุผลดังกล่าวแล้วเช่นกัน เพราะไม่พบว่าจะมีการแต่งมหาชาติคำหลวงมาก่อนในรัชกาลก่อนหน้าพระองค์ มหาชาติคำหลวงเป็นคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่สำคัญมากในสุโขทัยปรากฏว่าการเทศน์มหาชาติเป็นสิ่งที่สำคัญที่ไซ้เทศน์ตลอดมา "...ธรรมเทศนา อันเป็นคัมภีร์ว่า พระมหาชาติ..."^๒

นอกจากนั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงใช้พุทธศาสนาเป็นตัวสร้างสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าติโลกราช โดยเมื่อพระองค์ทรงผนวชพระองค์ก็ "...ใช้ราชทูตหื้อมาไหว้เจ้าพระยาติโลกราชขอเอาเครื่องบริขารกับชาวเจ้าสังฆทั้งหลายหื้อไปบวชตนยังเมืองไตหั้นแล..."^๓ ซึ่งพระเจ้าติโลกราชก็ "...แต่งเครื่องสมณบริขารกับชาวเจ้าสังฆทั้งหลายหนอรัญวาสี ๑๒ คน เป็นคัมภีร์ว่าพระเถรเทพกุด กับลามแขกหื้อไปบวชพระยาไตหั้นแล..."^๔ การออกผนวชครั้งนี้มีเหตุผลทางการเมืองเบื้องหลังคือ นอกจากเพื่อเข้าครอบครองอาณาจักรสุโขทัยแล้ว ยังเพื่อใช้สถานะของการเป็นพระภิกษุขอเมืองชะเลียงคือเพื่อเป็นพันธมิตรแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ^๕

สำหรับลานนาไทยนั้น แม้จะไม่มีกรงไขนโยบายทางศาสนาโดยตรงเหมือนสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในค่านศาสนาภายในอาณาจักรลานนาไทยคือความพยายามสร้างเจียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาดังการวงศ์ของเมืองต่าง ๆ ในทางตอนบนของทวีป การสนับสนุนให้แต่งพระคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนามากขึ้น^๖ และการสังคายนาพระไตรปิฎก^๗

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๑.

^๒ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑, "จารึกหลักที่ ๓," หน้า ๖๓.

^๓ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๖๐.

^๖ Likhit Likitananda, "The Pali Literature of Thailand," pp. 87-89.

^๗ อินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๕๔.

การสร้างเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางทางค่านพุทธศาสนาดังกล่าวนี้ โดยการสนับสนุนพระสงฆ์ในการเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่ลังกา การสนับสนุนให้มีการแต่งคัมภีร์บาลีในลานนาไทย ตลอดจนการเผยแพร่แนวความคิดไปยังดินแดนต่าง ๆ นั้น นอกจากจะทำให้สร้างเสถียรภาพภายในอาณาจักรที่กำลังถล่มแล้ว ยังเป็นความพยายามของพระมหากษัตริย์ภายในอาณาจักรลานนาไทยเอง ที่ต้องการสร้างสัมพันธ์ทางศาสนากับ "ลังกา" ซึ่งนับได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา พุทธศาสนา เถรวาท ของเมืองต่าง ๆ ในเขตเอเชียอาคเนย์นี้ ซึ่งความสามารถในการติดต่อกับลังกาโดยตรงนี้ทำให้ลานนาไทยสามารถดำรงสถานะที่สูงขึ้นกว่าการติดต่อกับลังกาโดยผ่านศูนย์กลางอื่น เช่น อาณาจักรสุโขทัย เมืองพิน และอาณาจักรอยุธยา

ในการดำรงสถานะที่สูงขึ้นนั้น อาณาจักรลานนาไทยจึงพยายามเลียนแบบ "ลังกา" ตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นการตั้งกายนาพระไตรปิฎก การสนับสนุนให้มีการแต่งคัมภีร์ และการเผยแพร่แนวความคิดนี้ไปยังเมืองต่าง ๆ รวมทั้งอยุธยาด้วย ซึ่งสันนิษฐานจากการพบพระคัมภีร์และหนังสือหลาย ๆ เล่มที่แต่งในอาณาจักรลานนาไทย ในรายชื่อพระคัมภีร์และหนังสือที่ถูกส่งไปยังลังกาในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ^๑ และในพงศาวดารโยนกก็กล่าวได้ว่าได้มีการส่งพระธรรมและพระสงฆ์ลงมารวมในการผนวชสมเด็จพระเจ้าทีโลกราช^๒

สำหรับการใช้ไสยศาสตร์นั้นทำเพื่อทำลายขวัญของเมือง เช่น ต้นโพธิ์ หรือหลักเมือง เพื่อก่อให้เกิดความอ่อนแอในเมือง เช่นการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถส่ง "สีม่าน" ขึ้นมา ทำให้เกิดความวุ่นวายภายในเชียงใหม่มาก^๓

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์..., หน้า ๑๓๗.

^๒ พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก (พระนครหลวง: แพร่พิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓๕.

^๓ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๖๓.

วิธีการใช้ไสยศาสตร์นี้ใช้กันมากทั้งในอาณาจักร ลานนาไทยและอาณาจักร

อยุธยา^๑

การทำสงครามระหว่างอาณาจักร ทั้งสองนี้จบลงด้วยการที่ทางฝ่ายอาณาจักร อยุธยาสามารถผนวกอาณาจักรสุโขทัยได้ ในสมัยพระยาอภัยเจียงรายและพระเมืองแก้ว ก็มีการขยายอาณาอำนาจของอาณาจักร ลานนาไทยลงไปทางตอนล่างบ้าง ก็โดยการรุกราน ราบแดนของอาณาจักรสุโขทัย^๒

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักร ลานนาไทยกับอาณาจักร อยุธยาในปลายสมัยราชวงศ์มังราย

ปลายสมัยราชวงศ์มังรายนับตั้งแต่สมัยพระเมืองเกษเกล้า ความสัมพันธ์ระหว่าง อาณาจักร ทั้งสองนี้ยังคงมีอยู่ตามปกติมีการค้าขายกันระหว่างสองอาณาจักร "...ในเมื่อ พระยาเชษฐาเศรษฐีครองเมืองนั้นที่อินนาม ๕ คือ เชียงใหม่ ประกอบด้วยอันเป็นนามเสาร์ คือ ยุธิยา สองอันนั้นเสมือนที่อันเดียวกันเพราะเหตุว่า ผู้คนไปมาหากินมากนัก..."^๓

ในปลายสมัยราชวงศ์มังรายเป็นระยะที่มีความวุ่นวายภายในมาก สถาบันกษัตริย์ ไม่มีเสถียรภาพที่มั่นคง ในขณะที่กลุ่มขุนนางมีอำนาจมากขึ้น มีส่วนแต่งตั้งและปลดกษัตริย์ ออกจากราชบัลลังก์ได้ "...เสนาอำมาตย์ทั้งหลาย บ้างเบียดเบียนพระเมืองเกษ เขาลวด พร้อมกันปลงพระยาเกษเอาไปไว้เสียเมืองน้อย เอาเจ้าพ่อท้าวชายคนเป็นลูกขึ้นนั่งแทนแก้ว ในปีเปิกเล็ดนั้น..."^๔

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑-๖๔ .

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘-๖๙ .

^๓ หวญ., บัญชีหนังสือจ้างแปล เพิ่มเติมที่ ๑๔ เลขที่ ๘๒ พงศาวดารเมืองละแวก

^๔ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๗๒ .

สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นในขณะนี้คือการขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มขุนนาง ซึ่งนำไปสู่การแย่งชิงผลประโยชน์กันและกัน ตลอดจนมีผลต่อสถาบันกษัตริย์ด้วย กล่าวคือ ขุนนางแต่ละกลุ่มพยายามแต่งตั้งกษัตริย์ตามที่ตนต้องการ มีขุนนางรวมตัวกันเป็นกลุ่มหนึ่งพยายามเชิญพระไชยเชษฐาจากล้านช้างเข้ามาปกครอง อีกกลุ่มพยายามให้พระเมืองแก้วเถลิงปกครอง ซึ่งความขัดแย้งกันของกลุ่มขุนนางเหล่านี้ก่อให้เกิดการตั้งเอาอาณาจักรอยุธยาเข้ามาแทรกแซงการเมืองภายในล้านนาไทย คือ ขุนนางกลุ่มหนึ่งเชิญให้พระไชยเชษฐาขึ้นมา^๑ ซึ่งพระองค์ก็ยกทัพขึ้นมา ในสมัยพระไชยราชาธิราชนี้อาณาจักรอยุธยา มีความสงบและมีความมั่นคงภายในมาก และอาณาจักรสุโขทัยก็เป็นกำลังสำคัญของการขยายอาณาเขตสู่ทางตอนบนของอาณาจักร จึงกล่าวได้ว่าอาณาจักรอยุธยามีความพร้อมที่จะขยายอาณาเขตสู่อาณาจักรล้านนาไทย นอกจากนั้นยังมีสาเหตุจากอาณาจักรล้านนาไทยมักจะเข้ามากวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสุโขทัยเสมอ หลังจากที่อาณาจักรอยุธยาค้นวาทอาณาจักรสุโขทัยได้แล้ว^๒ เช่น ในสมัยพระเมืองแก้ว "...เจ้าพระยาแก้วเอาทัพไปตกลเมืองสุโขทัยจับปล้นเอาเมืองมาได้ถอยคืนมา..."^๓ และในบางครั้งก็ให้ขุนนางยกทัพมากวาดต้อนผู้คน "...หมื่นมิ่งยี่ไปหลอนเอาชาวสุโขทัย..."^๓

จากความพร้อมและการกระทบกระทั่งในเรื่องการกวาดต้อนผู้คนดังกล่าวนี้ ทำให้พระไชยราชายกทัพขึ้นมา เมื่อทรงเห็นความอ่อนแอภายในอาณาจักรล้านนาไทย และเมื่อพระองค์ยกทัพขึ้นมาทางล้านนาก็ยอมอ่อนน้อมโดยส่งบรรณาการให้ พระไชยราชาจึงไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายใน โดยปล่อยให้มีการปกครองตนเอง ~~X~~ พระยาไค

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๗๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓-๗๖.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕-๖๗.

ก็ไม่เชิงราชสมบัติอันใด..."^๑ ทรงเสด็จไปไหว้พระอิฐพระยาเกศที่วัดโมฬีพร้อมทั้งมอบเงิน ๕๐๐๐ บาท ให้สร้างเจดีย์และโกศใส่พระยาเกศ กับให้มาเป็นรางวัลแก่ขุนนางที่ออกไปต้อนรับพระองค์^๒ เมื่อพระองค์เสด็จกลับก็มีใ้เข้ายุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในอาณาจักรลานนาไทยแต่อย่างใด จึงเป็นการปกครองแต่เพียงในนามเท่านั้น พระองค์จะให้อ่านาจอสุโขทัยคอยดูแลลานนาไทย ซึ่งเห็นได้จากเมื่อทางลานนาไทยพยายามจะเป็นอิสระ โดยเปลี่ยนกษัตริย์ให้พระยาลานช้างขึ้นมาปกครอง^๓ ทางอยุธยาถึงส่ง "...หมื่นสุโขทัยเอาเรือใส่เครื่องศึกขึ้นมา..."^๔ เพื่อเจรจาแต่ทางขุนนางลานนาไทยไม่ยอมเจรจาควย ทางอยุธยาจึงยกทัพขึ้นมาอีกครั้ง โดยให้หมื่นกำแพงเพชร ยกทัพขึ้นมาแต่ก็แพ้กลับไป^๕

หลังจากนั้นจนกระทั่งสิ้นราชวงศ์มังราย อยุธยาก็มีใ้ยกทัพขึ้นมาอีก ทั้งนี้เพราะว่าหลังจากพระเจ้าไชยราชาธิราช การเมืองภายในอยุธยาที่มีความวุ่นวาย กล่าวคือมีการแย่งชิงราชสมบัติกัน คือการเกิดกรณีของขุนวรวงศาและเจ้าแม่อุทัยศรีสุคนธ์ และในเวลาเดียวกัน พม่าเริ่มขยายอำนาจเข้ามาครอบครองเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก (เชียงใหม่) เพื่อขจัดปัญหาที่ลานนาไทยจะเป็นแหล่งขอความช่วยเหลือที่สำคัญกับหัวเมืองไทยใหญ่ เพราะเมืองต่าง ๆ ในเขตหัวเมืองไทยใหญ่นั้น เมื่อมีปัญหาจะมาขอพึ่งบารมีที่ลานนาไทยเสมอ^๖

^๑ ชาญ., บัญชีหนังสือจางแปล แพ้ที่ ๗ เลขที่ ๑๑/ค และ ๑๑/ง.
ตำนานเมืองเชียงใหม่, หน้า ๖๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^๓ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๗๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

ในความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรลานนาไทยในสมัยราชวงศ์มังรายนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่มีการขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาตลอดมา ในขณะที่อาณาจักรลานนามีโอกาสในการขยายตัวน้อยมาก ทั้งนี้เพราะถาหากเปรียบเทียบกันแล้ว อยุธยามีเสถียรภาพการเมืองสูงกว่า ทำให้มีโอกาสดพัฒนาสถาบันทางการเมืองได้สูง

ในเรื่องความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้งสองนอกจากมีเป็นการขยายอำนาจแล้วยังเป็นความสัมพันธ์ทางศาสนา และทางงานเศรษฐกิจ เศรษฐกิจยังจะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญประการหนึ่ง นอกจากแนวคิดจักรพรรดิราชที่ก่อให้เกิดการขยายอำนาจของอาณาจักรทั้งสอง

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรลานนาไทย และอยุธยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓

ความสัมพันธ์ของอาณาจักรลานนาไทยและอยุธยาในระยะนี้ ได้เกิดปรากฏการณ์สองประการที่มีผลต่อความสัมพันธ์ของสองอาณาจักรคือ การขยายอำนาจของราชวงศ์คองอูในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้งสาม และการค้าขายของพ่อค้าชาวตะวันตก

การขยายอำนาจของราชวงศ์คองอู

การขยายอิทธิพลของราชวงศ์คองอูในที่นี้หมายถึง การขยายอิทธิพลของพระเจ้าบุเรงนอง พระองค์ทรงมีนโยบายในการครอบครองดินแดนของพวกไทใหญ่ซึ่งอยู่ทางตอนบนของอาณาจักรลานนาไทย การเข้าครอบครองหัวเมืองไทใหญ่นี้มีผลทำให้พระเจ้าบุเรงนองจำเป็นต้องขยายอำนาจเข้ามาในลานนาไทยด้วย ทั้งนี้เพราะ

๑. จี. อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล่ม ๑

ลานนาไทยเป็นอาณาจักรมีความสัมพันธ์กับหัวเมืองไทยใหญ่มาเป็นเวลานาน^๑ และเมื่อหัวเมืองไทยใหญ่ถูกรุกรานจากราชวงศ์คองจิ้งจึงมาขอความช่วยเหลือจากอาณาจักรลานนาไทย "...เรา (กษัตริย์หงษา) ก็จักเอาวิพลช่างมาแต่งแปลงเมืองนายชาแลมันบ่อาจจักอยู่ได้ ก็จักไปพึ่งพระเจ้าเมืองทิงค้เจียงใหม่..."^๒ ฉะนั้นเพื่อขจัดปัญหาที่จะไม่ให้อาณาจักรลานนาไทยกลายเป็นแหล่งขอความช่วยเหลือของหัวเมืองเหล่านี้ต่อไปอีก และจากลานนาไทยพระเจ้าบุเรงนองก็ยกทัพมายึดอาณาจักรอยุธยาในเวลาต่อมา

ในการเข้าครอบครองอาณาจักรทั้งสองในตอนต้นนั้น พระเจ้าบุเรงนองให้ปกครองกันเองโดยขึ้นกับพระองค์ที่หงสาวดี แต่ในเวลาต่อมาพระเจ้าบุเรงนองได้ส่งพระราชโอรสเข้ามาปกครอง ทั้งนี้เป็นเพราะได้มีความพยายามของพระเมกุฎีในการที่จะตั้งตนเป็นอิสระจากพม่า^๓ และพระไชยเชษฐาจากกรุงล้านช้างได้ยกทัพมาโจมตีเชียงใหม่^๔ และพยายามสร้างพันธมิตรกับหัวเมืองไทยใหญ่ตามแคว้นต่าง ๆ^๕ ดังนั้นพระเจ้าบุเรงนองจึงตัดสินใจส่งพระราชโอรสของพระองค์เข้ามาปกครอง และหลังจากนั้นเป็นต้นมาอาณาจักรลานนาไทยก็มีฐานะเป็นแคว้นหนึ่งของพม่า

^๑มีความสัมพันธ์ทางการค้า คือมีพ่อค้าจากหัวเมืองไทยใหญ่ลงมาค้าขายในอาณาจักรลานนาไทย ในสมัยพระยามังราย พระองค์ได้ส่งพระราชโอรสมาอยู่ที่เมืองนายซึ่งเป็นหัวเมืองไทยใหญ่เมืองหนึ่ง และในสมัยพระเจ้าติโลกราชพระองค์ได้ยกทัพไปโจมตีหัวเมืองดังกล่าวนี้ คุรกายละเอียกใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๔ และ ๖๔.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^๓หวนยู., บัญชีหนังสือจากแปล แผนที่ ๗ เลขที่ ๑๑/ง ตำนานเมืองเชียงราย, หน้า ๑๑.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^๕คี.จี.อี. ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล่ม ๑, หน้า ๓๒๔.

การปกครองของพม่าในลานนาไทย จะมีศูนย์กลางอยู่ที่เชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นเมืองที่ประทับของผู้ปกครองที่พม่าส่งมา ทำหน้าที่คอยดูแลเมืองต่าง ๆ ตลอดจนคอยดูแลและควบคุมหัวเมืองไทยใหญ่ที่มีใ้กอกกฏ^๑ และเมื่อมีการทำสงครามระหว่างพม่ากับอาณาจักรอยุธยา เชียงใหม่ก็จะทำหน้าที่ในการเกณฑ์กำลังคนและเสบียงอาหารมายังอาณาจักรอยุธยา^๒ พันธะที่สำคัญอีกประการก็คือ เชียงใหม่ต้องเกณฑ์พลจากเมืองต่าง ๆ ส่งไปยังพม่า^๓

อำนาจของพม่าในเชียงใหม่มิใช่เป็นอำนาจที่ถาวรหรือเป็นอำนาจที่มั่นคงตลอดเวลา ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ศิวอาณาจักรพม่าเองก็มิได้มีความมั่นคงตลอดเวลา แต่มีการขึ้นและลงของราชวงศ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาเช่นกัน^๔ ซึ่งความวุ่นวายในพม่านั้นส่งผลในการปกครองของพม่าในอาณาจักรลานนาไทยด้วย ประกอบกับสภาพที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ตลอดจนระบบพื้นนาต่าง ๆ ของแต่ละเมืองกลายเป็นขุมกำลังที่ดีของเจ้าเมืองท้องถิ่นในความพยายามสร้างสมอำนาจภายในเมืองเสมอมา พม่าก็เช่นเดียวกับราชวงศ์มังรายที่ไม่สามารถควบคุมเมืองต่าง ๆ ได้ ซึ่งเป็นผลเสียต่อการปกครองของพม่าเอง

^๑ หวญ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๘ เลขที่ ๑๑/ง คำนานเมืองเชียงราย, หน้า ๒๑.

^๒ ฎรายละเอียด วิธีการเกณฑ์กองทัพจากเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรลานนาไทย ใน หวญ., จดหมายเหตุสมัยกรุงศรีอยุธยา มัคที่ ๒ เลขที่ ๔๐ คำขอคำจกหมายเหตุการณ์สงครามอโยธยา-มาน ปี่จุลศักราช ๑๐๔๗, หน้า ๑-๑๔ และ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๔๓.

^๓ สิงฆะ วรรณสัย, ผู้ถอดความ, โคลงเรื่องมังทรารบเชียงใหม่, หน้า ๑๑.

^๔ ฎรายละเอียดเรื่องสภาพการเมืองพม่าใน คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล่ม ๑, หน้า ๓๒๕-๓๓๔, และ ๔๕๗-๔๕๘.

ที่ทำให้พม่าไม่สามารถปกครองเมืองต่าง ๆ ได้อย่างเด็ดขาด ตลอดเวลาที่ปกครอง ลานนาไทยมีการกบฏของเมืองต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเสมอมา^๑ จากการกบฏที่เกิดขึ้นในอาณาจักรตลอดมาทำให้ใน พ.ศ. ๒๑๕๗ พม่ามีนโยบายที่จะแบ่งแยกการปกครองลานนาไทยออกเป็นสองส่วน โดยแยกเชียงใหม่^๒ ออกจากเชียงใหม่ให้เชียงใหม่ขึ้นตรงต่อพม่า "...ตกลงยกเว่นคนศึกไว้ไม่ให้ทำการทัพเชียงใหม่ให้เป็นเมืองโทน..."^๓ พม่าให้เชียงใหม่ดูแลเมืองต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ เมืองแพรว นาน ลำปาง ผ่าง เมืองสาค เชียงของ และเมืองเทิง^๔ แต่การแบ่งแยกเชียงใหม่ออกไปนี้ก็ได้แก่ปัญหาการกบฏในเมืองต่าง ๆ เพราะยังคงมีการกบฏหรือการแย่งชิงอำนาจกันอยู่ตลอดมาตั้งแต่ครั้งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เป็นต้นมา^๕ ในระยะนี้มีการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างผู้ปกครองระดับท้องถิ่นกันเอง เช่นกรณีของเทพสิงห์ผู้ปกครองเมืองยวมเข้าแย่งชิงเชียงใหม่จากผู้ปกครองพม่า^๖ และในตอนหลังก็ถูกเจ้าองค์จางลานช้างเข้ามาแย่งชิงราชสมบัติอีก ทางเทพสิงห์จึงร่วมมือกับเจ้าเมืองน่านแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ องค์จางสามารถปกครองที่เชียงใหม่ได้จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ พม่าจึงกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง และได้ไ้ลานนาไทยเป็นฐานกำลังสำคัญในการยกทัพไปยังอาณาจักรอยุธยา

^๑ หมายเหตุ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๗ เลขที่ ๑๑/ง ตำนานเมืองเชียงราย, หน้า ๑๑-๑๓.

^๒ เชียงแสนเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกที่จะถูกครอบครองและยึดเป็นฐานอำนาจในการโจมตีเชียงใหม่ เช่น การยกทัพมาของเจ้าเมืองล้านช้างและการยกทัพมาของสมเด็จพระนเรศวร หลังจากพระองค์ยกทัพกลับก็ให้พระยารามเคโขครองที่เชียงใหม่

^๓ หมายเหตุ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๗ เลขที่ ๑๑/ง ตำนานเมืองเชียงราย, หน้า ๑๔.

^๔ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๗๕.

^๕ เป็นระยะที่ราชวงศ์ทองอุเริ่มเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด ดู คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า ๔๗๑.

^๖ หมายเหตุ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๑๕ เลขที่ ๔๖ ตำนานพระชาตุลำปาง (คำกลอน), หน้า ๕-๖.

การเข้าครอบครองอาณาจักรอยุธยาเมื่อ พ.ศ.๒๑๑๒ นั้น พม่ายังคงให้เชื้อพระวงศ์ของอยุธยาปกครองมาโดยตลอด ฉะนั้นทางอาณาจักรอยุธยาจึงพยายามที่จะตั้งตัวเป็นอิสระจากพม่า หลังจากสมัยพระเจ้าบุเรงนองเป็นต้นมา ราชวงศ์ทองอุมิได้มีความเข้มแข็งมากเท่าใดนัก จากความสามารถของสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถทำให้อาณาจักรอยุธยาสามารถตั้งตัวได้เป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่ลานนาไทยหลังจากนั้นเป็นต้นมาก็ไม่มีผู้ปกครองที่เข้มแข็ง และระบบโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของอาณาจักรมิได้เอื้ออำนวยให้ลานนาไทยสามารถรวมตัวกันได้ นอกจากจะสะสมอำนาจกันเองในแต่ละเมืองเท่านั้น

การขยายอิทธิพลของราชวงศ์ทองอุมิในระยะนี้เองมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสอง พันธะความผูกพัน ระหว่างอาณาจักรลานนาไทยกับพม่านั้นทำให้อาณาจักรลานนาไทยต้องมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรอยุธยา คือลานนาไทยมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพพม่าที่ยกทัพเข้ามาในอาณาจักรอยุธยา ซึ่งจะเห็นได้ว่าบ่อยครั้งที่มีการทำสงครามระหว่างพม่ากับอาณาจักรอยุธยาเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรลานนาไทยจะถูกเกณฑ์ทั้งกำลังคนและเสบียงอาหารลงมาช่วยเสมอ

ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรนั้นพระองค์พยายามขยายอาณาเขตในดินแดนต่าง ๆ เพื่อทำลายฐานกำลังพม่า เช่น การยกทัพขึ้นมาที่เชียงใหม่แล้วให้พระยารามเคโสะปกครองอยู่ที่เชียงใหม่^๑ และสงครามครั้งนี้สมเด็จพระนเรศวรทรงนำพระธิดาของผู้ปกครองเชียงใหม่มาเป็นตัวประกัน

...นุวเรศ ขอเจืองเจ้า สาวกระตุ้ตร
 เขียมแทนเสวยสมบัติ โทถเคลา
 แลวเสาลูกชายอุ้ต เป็นแขก เขรยเอย
 หวังวาจักบางเสา เลาช่าแกมถม...^๒

^๑ หวญ., บัญชีหนังสือจ้างแปล แห่งที่ ๗ เลขที่ ๑๑/ง คำนานเมือง เชียงราย, หน้า ๑๓.

^๒ สิงฆะ วรรณสัย, ผู้ถอดความ, โคลงเรื่องมังทรารบเชียงใหม่, หน้า ๑๘.

การเข้าครอบครองเรียงแสนนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อทำลายฐานอำนาจของพม่าเท่านั้น หากยังใช้เรียงแสนเป็นฐานทางกำลังและเสถียรในการยกทัพไปพม่าอีกด้วย จะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๑๔๘ พระยารามเดโชซึ่งถูกส่งมาปกครองเรียงแสนถูกลานช้างยกทัพมาปราบปราม และก่อให้เกิดความวุ่นวายภายในอาณาจักร สมเด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถจึงยกทัพขึ้นมปราบปราม พร้อมทั้งยกทัพไปตีอังวะ แต่เสด็จสวรรคตระหว่างทาง

การขยายตัวของพอลาชาตะวันตก

การขยายตัวเข้ามาของพอลาชาตะวันตกในอยุธยา นั้น สาเหตุที่สำคัญคือการเล็งเห็นถึงผลกำไรจากสินค้าภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่ชุกชุมทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายอยู่ในขณะนั้น "...เป็นการดีที่จะคิดส่งสำเนาจากกรุงเทพฯ ไปปักคาเนียทุกปี เพื่อจะนำไปขนถ่ายให้แก่เรืออังกฤษซึ่งจะมารับสินค้าที่นั่น และรู้ว่าสินค้าจากสยามจำพวกหนังสัตว์ และไม้จะเป็นที่มาของกำไรอย่างงาม..."^๑

การขยายตัวเข้ามาของชาวต่างชาติเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒ มีผลทำให้เกิดการพัฒนาภายในอาณาจักรอยุธยา ไม่ว่าจะเป็นการรับเทคโนโลยีแบบใหม่หรือวิทยาการต่าง ๆ สิ่งที่สำคัญสำหรับการสร้างความมั่นคงภายในก็คือ การพัฒนาทางด้านอาวุธที่ได้รับจากชาวต่างชาติ ชาวต่างชาติเข้ามาพร้อมกับอาวุธที่ทันสมัย เพื่อแลกกับสินค้าภายในอาณาจักรซึ่งจะเห็นได้จากสินค้าที่ชาวต่างชาตินำเข้ามา^๒ บางครั้งเป็นกลุ่มที่มีความชำนาญในอาวุธชนิดนั้นเป็นพิเศษ เช่น เมื่อมีการทำสงครามกับลานช้าง ชาวฮอลันดาก็ทำหน้าที่ประจำปืนใหญ่ที่ถูกส่งเข้ามาจากประเทศฮอลันดา^๓

^๑ กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธภาพระหว่างกรุงเทพฯ กับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เล่ม ๑, หน้า ๕๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้น ก็ทำหน้าที่ทั้งพ่อค้า ผู้ฝึกทหาร และเป็นทหารในกองทัพ^๑ ในการทำสงครามกับพม่าที่เมืองเชียงกรานใน รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช หรือการปราบกบฏเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๔ ก็มีกอง ทหารอาสาโปรตุเกสร่วมอยู่ในกองทัพด้วย^๒

อาจจะกล่าวได้ว่าชาวต่างชาติเหล่านี้ได้รับความไว้วางใจแก่ภักดิ์ยิ่งมากกว่า ชาวพื้นเมือง ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นกองกำลังที่มีประสิทธิภาพมากกว่าในการ ทำสงคราม กล่าวคือเป็นกลุ่มที่มีความสามารถมีความชำนาญพิเศษในอาวุธต่าง ๆ และมีความพร้อมเพรียง มากกว่าและชาวต่างชาติไม่มีฐานอำนาจที่ฝังลึกอยู่ในประเทศนี้ ฐานะตำแหน่งในราชการ ก็ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์คุณอย่างสมบูรณ์ กองอาสาไม่ได้รับอนุญาตให้คุมไพร่ที่เป็นชาว พื้นเมือง ไพร่ในกองอาสาก็คือชนชาติเดียวกับเจ้ากรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือลูกน้อง ส่วนตัวของเจ้ากรมนั่นเอง โอกาสที่จะขยายอิทธิพลลงในหมู่ชาวพื้นเมืองถึงขนาดที่จะใช้ เป็นกำลังทางการ เมืองจึงทำได้ยาก^๓

อย่างไรก็ตามกองทหารต่างชาตินี้อาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้เช่นกัน ทั้งนี้เพราะ ความคล่องตัวของหน่วย เช่นกรณีของกองอาสาญี่ปุ่น ที่พยายามปลงพระชนม์พระเจ้าทรงธรรม^๔ และมีความพยายามในการที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมืองในสมัยพระเจ้าปราสาททอง^๕

^๑ George Vinal Smith, "The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya, 1604-1694" (Ph.D. Theses Northern Illinois University, 1974) p. 59.

^๒ พลับปลิง มุลลีลป์, ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๔-๕.

^๓ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์, หน้า ๑๔.

^๔ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๓๒๙.

^๕ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๘, "ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๙๘ จดหมายเหตุ วันวลิต" (พระนคร: กุรุสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๗-๑๒๗.

ในด้านการค้าขายกับตะวันตกนั้น สร้างความมั่งคั่งให้กับอาณาจักรไทยที่สำคัญ คือองค์พระมหากษัตริย์เอง ทั้งนี้เพราะมีการดำเนินการทางด้านการธุรกิจของกษัตริย์จะเห็นได้ว่ากษัตริย์ได้ดำเนินการหลายประการเพื่อให้มีกำไรในการค้าเพิ่มขึ้น นอกไปจากระบบผูกขาดสิทธิเลือกก่อนของพระคลังและการแต่งตั้งไปค้าขายต่างประเทศแล้วกษัตริย์ยังได้แต่งตั้งตัวแทนของพระองค์ไปดูแลการค้าในเมืองใหญ่ ๆ เช่น ในสมัยพระเจ้าปราสาททองทรงมีตัวแทนทำการค้าขายที่หงสาวดี อังวะ เชียงใหม่ ลานช้าง ซึ่งในปีหนึ่งได้กำไรเป็นจำนวนมาก^๑

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ปี พ.ศ. ๒๒๒๓ พระองค์ได้ขยายการค้าของหลวงใหญ่โตมาก พระองค์มิได้ทรงพอพระทัยเพียงขายส่งเพียงอย่างเดียว ยังทรงเปิดร้านขึ้นในตลาดต่าง ๆ เพื่อขายปลีกด้วย^๒ และในปีเดียวกันนี้ สมเด็จพระนารายณ์ยังตั้งพระคลังสินค้าในมณฑลต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่เก็บสินค้าผูกขาดโดยเฉพาะสินค้า^๓ การได้รับผลประโยชน์จากการค้ามากมายหลายด้าน เช่น จากการเก็บภาษีขาเข้าขาออก จากการเก็บภาษีเบิกร่อง กำไรจากการค้าของหลวงสิทธิของการเลือกซื้อก่อนและกำไรจากการผูกขาด ซึ่งประโยชน์จากการค้าขายที่มากมายเหล่านี้ทำให้กษัตริย์พยายามดำเนินนโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจเมื่อรัชกาลผลประโยชน์ดังกล่าวไว้

ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรเป็นต้นมา กษัตริย์อยุธยาส่วนใหญ่พยายามที่จะควบคุมเมืองท่าต่าง ๆ ทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออกมากขึ้น มีการดำเนินการทางการเมืองหลายประการที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความพยายามหลายประการในการ

^๑ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๗, "ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๖ จดหมายเหตุโยส เซาเตน" (พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๑๓), หน้า ๑๕๖.

^๒ ทัมมิง เคอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์เล่ม ๑, หน้า ๔๑๙.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

ควบคุมเมืองท่าต่าง ๆ อันเป็นขอบข่ายของการค้าที่สำคัญในอยุธยา เช่น ในการควบคุม การค้าทางด่านตะวันตกนั้นพระองค์โปรดให้ขุนนางยกทัพมาโจมตีตะนาวศรี ภายจากนั้นก็ให้พระยาราชฤทธิสถาน^๑เป็นเจ้าเมืองตะนาวศรี ซึ่งการควบคุมเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ เนื่องมาจากเหตุผลทางด้านการเมืองคือการระดมกำลังเพื่อเข้าโจมตีหงสาวดีต่อไป และเป็นเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจคือต้องการควบคุมเมืองเหล่านี้ไว้เพราะเป็นเมืองท่า ทางฝั่งตะวันตกที่สำคัญ ที่ทำหน้าที่นำสินค้าจากเมืองท่าในบริเวณฝั่งมหาสมุทรอินเดียเข้ามา ยังอยุธยาและทำหน้าที่กระจายสินค้าจากภายในอาณาจักรอยุธยาไปยังเมืองท่าในบริเวณ ฝั่งมหาสมุทรอินเดีย สำหรับความพยายามควบคุมเมืองท่าทางฝั่งตะวันออก ซึ่งเป็นที่ ๆ เรือสินค้าจากจีนและญี่ปุ่นมาแวะและนำสินค้าที่เป็นแรงดึงดูดให้พวกพ่อค้าตะวันตกเข้ามา ทำการค้า นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งสินค้าที่สำคัญคือดีบุก พริกไทย หนังสัตว์^๒ ดังนั้นเมือง ท่าเหล่านี้จึงต้องหวงแหนมาก และควบคุมไม่ให้เมืองท่าเหล่านี้กบฏซึ่งจะเห็นได้ชัดในกรณี ของกบฏปัตตานีซึ่งเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง โดยร่วมมือกับยะโฮร์ และได้รับความช่วยเหลือจากโปรตุเกส^๓ การกบฏครั้งนี้มีผลต่ออยุธยามากเพราะพระยาปัตตานี ได้ยึดเรือสำเภของอยุธยา ซึ่งเดินทางมาจากปัตตานะเวียไปยังมะละกา^๔ ดังนั้นพระองค์ จึงยกทัพลงมาราบโ โดยขอความช่วยเหลือจากฮอลันดา^๕

^๑พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)....,

หน้า ๒๑๘-๒๕๖.

^๒ Sarasin Viraphol, Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853 (Cambridge, Mass: Council on East Asian Studies, Harvard University, 1977), p. 62.

^๓George Vinal Smith, "The Dutch East India Company....," p. 90.

^๔เอกสารของฮอลันดาสัมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.๒๑๕๑-๒๑๖๓ และ พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๘๕...., หน้า ๑๖๘.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

อยุธยา นอกจากจะทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมสินค้าจากจีนและริมฝั่งมหาสมุทร
อินเดียแล้ว ยังเป็นแหล่งรวมสินค้าจากทางตอนบนของทวีป และเป็นศูนย์กลางในการ
ส่งสินค้าไปยังเมืองต่าง ๆ ภายนอกทวีป ถึงได้กล่าวมาแล้วว่า เหตุผลประการหนึ่งของ
การเดินทางเข้ามาของพ่อค้าชาวตะวันตกก็คือ แรงดึงดูดจากผลกำไรของการค้าของป่า
ซึ่งเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในกลุ่มของพ่อค้าชาวตะวันตก สินค้าของป่าจากลานนาไทยนั้น
นอกจากจะเป็นที่ต้องการของอาณาจักรอยุธยาแล้ว ยังเป็นแรงดึงดูดใจสำหรับพ่อค้าชาว
ตะวันตกอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากความพยายามของพ่อค้าชาวอังกฤษที่จะเดินทางเข้ามา
ค้าขายในลานนาไทยโดยตรง เพื่อต้องการซื้อสินค้าป่า ประเภท ครั่ง หนังกวาง และ
เบนจามิน^๑ ทั้งนี้เพราะสินค้าดังกล่าวมีราคาถูกเพื่อที่จะนำไปขายในราคาแพง^๒ อันจะ
ก่อให้เกิดผลกำไรอย่างสูงในการค้าขาย น้ำผึ้งเป็นสินค้าป่าอีกอย่างหนึ่งที่เป็นที่ต้องการ
ในกลุ่มพ่อค้าชาวต่างประเทศมาก ทั้งนี้มีหลักฐานกล่าวถึงการหยุดชะงักและมีราคาสูง
มากของสินค้าผึ้ง เพราะเกิดจากการทำสงครามระหว่างเชียงใหม่กับอยุธยาในปี
พ.ศ. ๒๒๐๖^๓

แม้ว่าลานนาไทยจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าก็ตาม การค้าระหว่าง
อยุธยาและลานนาไทยก็ยังคงมีอยู่ตามปกติ ซึ่งจะเห็นได้จากสภาพการค้าระหว่างอาณาจักร
ทั้งสอง ในโคลงมังทรารบเชียงใหม่ ที่กล่าวถึงการค้าระหว่างอยุธยาและลานนาไทย
ที่มีลักษณะ คึกคักมาก

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๒ กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศใน
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เล่ม ๑, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^๓ ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ คุ เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุง
ศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๑-๒๑๖๓ และ พ.ศ. ๒๑๖๗-๒๑๘๕..., หน้า ๑๕๘.

... เพราะเรือยิวซีเยศคา
มีภาคแกมรีเล็ง
ชาวเชียงหลังใหญ่เถิง
ถุกสนับชายแลวขอ

เที่ยวเหิง
ชุม
เมืองหุดค เรียมเอย
พรองถวน เปนเสฎฐี...^๑

จากความสำคัญของสินค้าป่าจากเชียงใหม่ต่ออาณาจักรอยุธยา ทำให้เราเชื่อว่าการขยายอำนาจเพื่อเข้าควบคุมทางการเมือง ในดินแดนต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรเป็นต้นมานั้น เป็นการดำเนินการเพื่อเข้าควบคุมทางการเมืองล้าควย จะเห็นได้ว่าการควบคุมเชียงใหม่ที่นักรบพยายามดำเนินการควบคุมไปกับการควบคุมเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกเสมอมา*

พม่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งในค่านการค้าของป่าในขณะนี้เพราะนอกจากพยายามในการควบคุมหัวเมืองมอญและเมืองท่าในทางฝั่งตะวันตกอันได้แก่ เมาะตะมะ มะละแหม่ง และตะนาวศรี^๒ ซึ่งเป็นเมืองท่าส่งออกของอาณาจักรอยุธยาในทางตะวันตกแล้ว พม่ายังขยายอำนาจเข้าครอบครองลานนาไทยซึ่งเป็นแหล่งสินค้าป่าที่สำคัญแหล่งหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา มีหลักฐานหลายประการที่พอจะกล่าวได้ว่าพม่าขยายอำนาจเข้ามาในลานนาไทย เพราะสาเหตุจากทางคานเศรษฐกิจด้วยคือนอกจากพยายามควบคุมเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นเมืองท่าส่งออกเมืองหนึ่งของสินค้าลานนาไทยแล้ว ยังจะเห็นได้ว่าการแบ่งแยกการปกครองเชียงใหม่แสนออกจากเชียงใหม่ทำให้พม่าได้ช่วยเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ที่จะได้จากเชียงใหม่เพียงอย่างเดียว หลักฐานอีกประการที่สำคัญคือสินค้าจากตลาดในลานนาไทย เช่น ะมตเช็ค ทองแดง และยางก่ายานนั้น เป็นสินค้าที่รู้จักกันดีและขายไกรราคาดี ในเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกนี้ ซึ่งเห็นได้จากเอกสารของพ่อค้าตะวันตก^๓

^๑สิงชะ วรรณสัย, บุถุคความ, โกลงเรื่องมังทรารบเชียงใหม่, หน้า ๕๔.

^๒พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๗๓๕.

^๓จดหมาย เหตุการณ์เดินทางของราล์ฟ ฟิตซ์, หน้า ๒๔-๒๕.

* ขอสั่งเกตของ คร.บุษกร กาญจนจาวีในหน้า ๑๕๕ ก.

ลักษณะ เคนที่สำคัญภายในอาณาจักรลานนาไทยก็คือความไม่มีเอกภาพ
แต่ละเมืองพยายามสร้างสมอำนาจของตนเองตลอดมา ฉะนั้นการขจัดอิทธิพลของพม่า
จึงทำได้ยาก แม้ว่ามีผู้นำท้องถิ่นในบางสมัยสามารถเข้ามาปกครองที่เชียงใหม่ได้ก็ตาม
แต่พม่าก็กลับเข้ามามีอิทธิพลใหม่เสมอ^๑

จากความไม่มีเอกภาพภายในอาณาจักรนี้เองเป็นผลทำให้มีการตั้งเอาอาณาจักร
อยุธยาเข้ามาเชียงใหม่ ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถก็เชิญให้พระองค์นาราชบุตรที่
สมเด็จพระนเรศวรนำไปเป็นตัวประกันที่อาณาจักรอยุธยา กลับขึ้นมาปกครองเชียงใหม่^๒
และในสมัยสมเด็จพระนารายณ์เชียงใหม่ได้มาขอความช่วยเหลือ เพราะกลัวจีน^๓ จะมา
โจมตี^๔

การขึ้นมาของอาณาจักรอยุธยา นั้น เป็นเพราะผลประโยชน์ทางการค้าและ
ต้องการขจัดอำนาจพม่าในอาณาจักรลานนาไทย ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเกณฑ์กองทัพ
และเสบียงลงมาเมื่อพม่ายกทัพมาโจมตีอาณาจักรอยุธยา

^๑รายชื่อผู้ปกครองเชียงใหม่ในสมัยหลังราชวงศ์มังราย แสดงให้เห็นถึงอิทธิพล
พม่าในลานนาไทย ดู รายละเอียดใน ภาคผนวก ก. , หน้า

^๒สิงชะ วรรณสัย, ผู้ถอดความ, โคลงเรื่องมังหาราบเชียงใหม่, หน้า ๑๕.

^๓จีนกลุ่มนี้หมายถึง จักรพรรดิองค์สุดท้ายในราชวงศ์เหม็ง คือจักรพรรดิยู่ตี้
หนีภัยจากมณฑลยูนนานมายังเมืองพะโมใน พ.ศ.๒๒๐๑ ดู ที.จี.อี. ฮอดล์, ประวัติศาสตร์
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า ๔๔๑.

^๔พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)...,

การขยายอิทธิพลของอาณาจักรอยุธยา ในระยะนี้จะมีลักษณะแตกต่างไปจาก สมัยราชวงศ์มังรายที่อาณาจักรอยุธยาไม่ได้นำเข้ามาปกครอง แต่จะให้อาณาจักรสุโขทัยคอย คุมดูแล แต่ในระยะนี้ เป็นการปกครองที่อาณาจักรอยุธยาพยายามที่จะเข้าควบคุมอย่าง เต็มขีด โดยส่งคนเข้ามาปกครองหรือนำเจ้านายกลับไปเป็นตัวประกัน เช่น ในสมัย สมเด็จพระนเรศวร หรือการบีบบังคับเมืองกลับไป ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้นำ พระพุทธสิหิงค์และพระพุทธรูปแก่นจันทร์แดงกลับอยุธยา^๑ และจากแรงผลักดันทางค่าน การค้าจะเห็นได้ว่า การควบคุมเชียงใหม่ นั้นจะดำเนินการควบคู่ไปกับการควบคุมเมืองท่า ทางฝั่งตะวันตกเสมอมา

อย่างเช่นในสมัยสมเด็จพระนเรศวร พระองค์พยายามเข้าควบคุมอาณาจักร ลานนาไทย โดยส่งคนเข้ามาปกครองและนำเจ้านายกลับไปเป็นตัวประกันและในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ยกทัพเข้ามาในเขตเมืองท่าทางฝั่งตะวันตก และโปรดให้พระยาราชสุทธานนท์ เป็นเจ้าเมืองตะนาวศรี^๒

ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ได้ทำสงครามกับกรุงหงสาวดีเพื่อแย่งชิงหัวเมือง มอญ และขณะเดียวกันพระองค์ได้ยกทัพไปทำสงครามกับเชียงใหม่^๓

ส่วนการจัดการทางด้านการค้าระหว่างอาณาจักรที่สำคัญอีกประการคือ การติดต่อ ทางการค้าระหว่างพระคลังสินค้ากับเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าปราสาททองซึ่งวันวิไล ได้กล่าว ไว้ว่า เมื่อปีก่อนพระคลังหลวงเคยทำการค้าขายกับ พะโค อังวะ เชียงใหม่ ล้านช้าง และเพื่อนบ้านใกล้เคียงอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนกับเครื่องเพชร เครื่องทอง กำยาน และขี้ผึ้ง^๔ ซึ่งการกระทำแบบนี้มีเคยปรากฏหลักฐานมาก่อน

^๑ดูรายละเอียดความสำคัญของพระพุทธสิหิงค์ และพระพุทธรูปแก่นจันทร์แดง ในบทที่ ๒.

^๒พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๒๔๘.

^๓ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๘, หน้า ๒๓๐.

^๔เยอเรือเมียด ฟานพลีท, "จดหมายเหตุพระนารายณ์อาณาจักรสยาม," อ้างถึงใน สังข์ พัดโนทัย, พระเจ้าปราสาททอง, หน้า ๒๔๗.

ความสัมพันธ์ตั้งแต่ครั้งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔

ตั้งแต่ครั้งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสองเริ่มลดลง ทั้งนี้เพราะความต้องการของสินค้าของป่าภายในอาณาจักรอยุธยาลดลง ความเสื่อมของพม่า และ สังคาสัญญะเสียดฐานะของความเป็นศูนย์กลางทางศาสนา

ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ชาวกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญอย่างหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา และทวีความสำคัญมากขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ซึ่งจะเห็นได้จากในรายการสินค้าออกของอาณาจักรอยุธยา และเอกสารชาวต่างประเทศที่กล่าวถึงการส่งชาวเป็นสินค้าออก ยอร์ชไวท์ ไคม์บัททิงในปี ๒๒๒๒ ว่า อาณาจักรอยุธยาอุ้มไปค้าขายชาว และส่งขายให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านในคาบสมุทรลพบุรี เช่น ชวา และมะละกา ในยามขาดแคลนเป็นจำนวนมาก^๑ อาณาจักรอยุธยาได้ส่งชาวจำนวนมากไปยังปัตตาเวีย พอร์โมซา และมะละกา เมื่อเกิดภาวะขาดแคลนชาวภายในดินแดนเหล่านี้^๒

หนึ่งกวางเป็นสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่ทางอยุธยาส่งออกเพิ่มขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๓ หนึ่งกวางเป็นสินค้าที่ทำกำไรให้กับการค้าภายในอยุธยา^๓ ชาวและหนึ่งกวางนี้เป็นสินค้าที่มีอยู่ในเขตบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา^๔

ความต้องการชาวเป็นสินค้าออกจำนวนมากมีผลทำให้มีการบุกเบิกเนื้อที่ทำการเพาะปลูกมากขึ้น ในการขยายเนื้อที่ทำการเพาะปลูกนี้ก่อให้เกิดการค้าสินค้าหนึ่งกวางเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นดินแดนใหม่ที่เพิ่มมีการทำการบุกเบิกใหม่ยังมีสัตว์จำนวนมากอาศัยอยู่

^๑ Sarasin Viraphol, Tribute and Profit..., p. 54.

^๒ George Vinal Smith, "The Dutch East India Company...", p. 239.

^๓ นันทา สุกกุล, เอกสารฮอลันดา, หน้า ๓๖.

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า ความจำเป็นของอยุธยาที่คงพึ่งสินค้ามาจากลานนา
เริ่มลดน้อยลงตามลำดับ

พม่าซึ่งเคยเข้ามาบีบบังคับอาณาจักรอยุธยาในระยะนี้เริ่มเสื่อมอำนาจลง ผู้นำ
ท้องถิ่นในลานนาไทยเริ่มขยายอำนาจขึ้นอีกครั้งหนึ่ง คือ เทพสิงห์ และองค์สามารถ
ปกครองที่เชียงใหม่ได้^๑ ในอาณาจักรอยุธยาราชวงศ์อภัยวงศ์อภัยวงศ์โค่งสุทนต์ และเครื่องบรรณา-
การมาเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ^๒

ฉะนั้นความจำเป็นในการครอบครองลานนาไทย เพื่อตัดกำลังพม่าหรือ
เพื่อสร้างอำนาจของอาณาจักรอยุธยาก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป

การขยายตัวของโปรตุเกสในลังกาเมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้น
ได้ทำลาย "วัด เจดีย์ และวิหาร เฝ้าพระไตรปิฎก ลีภพระ ลีภเนร"^๓ ซึ่งการกระทำ
ดังกล่าวนำไปสู่ความเสื่อมของศาสนาในลังกาและเมื่อลังกาเริ่มนำพระสงฆ์จากดินแดน
ต่าง ๆ ไปบวชให้กับพระสงฆ์ในลังกาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ดังนั้นทำให้ลังกา
ไม่สามารถดำรงสถานะของความเป็นศูนย์กลางของศาสนาไว้ได้อีกต่อไป

เมื่อศูนย์กลางของศาสนาเริ่มสลายตัวลง ความสัมพันธ์ทางศาสนาในฐานะ
ของความมีศูนย์กลางแห่งเดียวกัน จึงไม่เกิดขึ้น แต่ละอาณาจักรก็จะพัฒนาแนวความคิด
ทางศาสนาไปโดยลำพัง เพราะไม่มีศูนย์กลางทางศาสนาที่เป็นแบบอย่างใดอย่าง
แต่ก่อน

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๘๒-๘๕.

^๒พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)...,
หน้า ๔๖๔-๔๖๕.

^๓สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,
เรื่องประวัติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ ในลังกาทวีป, หน้า ๘๔-๘๕.

ดร. บุษกร กาญจนจარი มิได้คัดค้านข้อสรุปของผู้ทำวิจัยว่าสินค้าป่าจากลานนาไทยนั้น เป็นส่วนหนึ่งของสินค้าส่งออกของอยุธยา และอยุธยาเองก็ต้องการสินค้าป่าจากลานนาไทย แต่ดร.บุษกรก็ได้ตั้งคำถามหลายประเด็น เช่น

๑ เป็นเพราะอุปทาน (supply) สินค้าป่าในอาณาจักรอยุธยาเองไม่เพียงพอต่ออุปสงค์ (demand) ^{หรือ} ในอาณาจักรอยุธยาเองก็มีสินค้าป่าเหล่านี้ ดังนั้นการที่อุปทาน (supply) ไม่เพียงพอเป็นเพราะเหตุใด

๒ หรือเป็นเพราะคุณภาพของสินค้าป่าเหล่านั้นในลานนาไทย

๓ การที่ผู้วิจัยสรุปว่า ความต้องการสินค้าป่าจากลานนาไทย เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อยุธยาต้องการเข้าควบคุมลานนาไทยนั้น ดร.บุษกรตั้งคำถามว่า ความต้องการ สินค้าป่าจากลานนาไทย เป็นเหตุผลที่เพียงพอหรือไม่ที่อยุธยาถึงกับต้องทำสงครามกับลานนาไทย

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

อาณาจักรล้านนาไทยและอยุธยาซึ่งก่อรูปเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมานั้น เป็นอาณาจักรที่มีลักษณะร่วมกันคือ เป็นอาณาจักรของชาวไทย และมีพุทธศาสนาตั้งวางศเป็นศาสนาหลักภายในอาณาจักร แนวความคิดของพุทธศาสนาตั้งวางศนี้ จะมีบทบาทต่อระบบโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง ตลอดจนสถาบันกษัตริย์

การศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ของอาณาจักร ทั้งสองนั้น สิ่งที่จะละเอียดมีได้ก็คือ การพิจารณาถึงระบบการเมือง การปกครอง ระบบเศรษฐกิจและแนวความคิดทางศาสนา

ในระยะแรกของการก่อรูประบบการปกครองภายในอาณาจักร ทั้งสองจะขึ้นอยู่กับพันธะทางเครือญาติ และระบบพันธมิตร เชื้อพระวงศ์ของผู้ปกครองหรือพันธมิตรจะปกครองในเมืองต่าง ๆ โดยยอมรับอำนาจที่ศูนย์กลางแต่เพียงในนามเท่านั้น และศูนย์กลางก็ไม่มีอำนาจพอที่จะเข้าไปก้าวทักทายกิจการภายในเมืองต่าง ๆ ได้ ซึ่งลักษณะการปกครองแบบนี้เอื้ออำนวยให้เมืองต่าง ๆ สามารถสร้างสมกำลังได้ ผลที่สำคัญก็คือการขยายอำนาจเข้าแย่งชิงศูนย์กลางของอาณาจักร ซึ่งจะเห็นได้จากในระยะต้นอาณาจักรทั้งสอง ในเวลาต่อมาอาณาจักรอยุธยาสามารถพัฒนาทางการเมืองจนสามารถสร้างความมั่นคงภายในอาณาจักร ไคร่คืบหนึ่ง ในขณะที่อาณาจักรล้านนาไทยนั้นระบบพันธะดังกล่าวยังคงมีอยู่ และประกบกับสภาพที่ตั้งของอาณาจักรล้านนาไทย ที่เมืองต่าง ๆ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มระหว่างภูเขา การคมนาคมไม่สะดวกนัก พื้นที่ต่าง ๆ ที่รวมอยู่ภายใต้เมืองต่าง ๆ กลายเป็นแหล่งสำคัญในการสะสมกำลังอำนาจของแต่ละเมือง

ขุนนางเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่คอยบริชอบอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในปลายราชวงศ์มังราย อำนาจของกลุ่มขุนนางยิ่งทวีมากขึ้น สามารถปลดและแต่งตั้งองค์พระมหากษัตริย์ได้

ดังนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่ามีปัจจัยหลายประการที่ทำให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ภายในอาณาจักรทำได้โดยยาก เมื่อเทียบกับอาณาจักรอยุธยา

เมื่อตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าอาณาจักรอยุธยา ก็สามารถตั้งตนเป็นอิสระได้ทุกครั้ง ในขณะที่อาณาจักรลานนาไทยไม่สามารถทำได้ ซึ่งก็เนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

ลานนาไทย เป็นอาณาจักรที่มีการค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ในเขตทางคอนบน คือ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง มีพอกาฮอ พอกาเงี้ยว และพอกาจากนาน นำสินค้าจากเขตคอนบนลงมาขายในลานนาไทย สินค้าที่พอกาเหล่านี้นำมาส่วนหนึ่งเป็นสินค้าของป่าที่สำคัญคือ ตะมกเช็ค และกำยาน สินค้าอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการเก็บส่วยและสินค้าของห้าม เช่น น้ำผึ้ง งาช้าง แร่เหล็ก สินค้าต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้เป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการของอาณาจักรอยุธยาในประมาณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ทั้งนี้เพราะอาณาจักรอยุธยาได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งรวมและกระจายสินค้าไปยังดินแดนต่าง ๆ สินค้าจากลานนาไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของสินค้าที่อาณาจักรอยุธยาส่งออก

แนวความคิดพุทธศาสนาดังกล่าวซึ่ง เป็นแนวคิดหลักของอาณาจักรทั้งสอง มีบทบาทอย่างมากต่อสถาบันกษัตริย์ในอาณาจักร มีผลต่อการปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในต่าง ๆ ที่สำคัญคือการขยายอำนาจเข้าหากัน จนเกิดการทำสงครามกันในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และพระเจ้าทีโลกราชนั้น เป็นผลมาจากแนวคิดจักรพรรดิราช แนวคิดแบบธรรมราชา มีผลทำให้กษัตริย์ปฏิบัติตามธรรม เช่น การออกผนวชในพุทธศาสนาเพื่อสร้างพุทธศาสนาไว้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงใช้ฐานะของการเป็นพระภิกษุในการดำเนินการทางการเมืองกับอาณาจักรลานนาไทย คือ การขอเมืองเซียงคิ่นจากพระเจ้าทีโลกราช

การขยายแนวความคิดพุทธศาสนาดังกล่าว เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทำให้อาณาจักรลานนาไทย พยายามที่จะสร้างศูนย์กลางทางด้านศาสนา และมีความพยายามอย่างสูงในการที่จะจำลองลักษณะของ "ลังกา" มาไว้ที่เชียงใหม่ซึ่งเห็นได้จากการเร่งทำนุบำรุงพุทธศาสนา การตั้งคายนามพระไตรปิฎก ตลอดจนการสนับสนุนในการแต่งพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ตลอดจนมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒

ความสัมพันธ์ของอาณาจักร ทั้งสอง แม้งอกไถ่เป็นสามสมัยคือความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์มังราย แรงผลักดันสำคัญของการขยายอำนาจในระยะนี้ก็คือ แนวคิดจักรพรรดิราช และเหตุผลทางด้านการค้าเป็นความสัมพันธ์ที่อาณาจักรทั้งสองมีความเท่าเทียมกัน ในสถานะทางการเมือง การขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาที่เข้ามาในระยะนี้ไม่ได้มีความพยายามเข้าควบคุมอาณาจักรลานนาไทย แต่อย่างใด

ความสัมพันธ์ในระยะที่สอง คือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๓ แรงผลักดันทางการค้ายังคงมีอยู่ ในระยะนี้มีปรากฏการณ์ใหม่สองประการคือ การขยายตัวของพม่า และพอลาชาวตะวันตก ซึ่งกลายเป็นคู่แข่งทางการค้าที่สำคัญ มีพยายามของพอลาชาวตะวันตกในการเดินทางขึ้นไปติดต่อกับชายที่ล้านนาไทยโดยตรง การขยายตัวเข้ามาของพม่าทำให้ล้านนาไทยกลายเป็นอาณาจักรที่สำคัญในการช่วยเหลือพม่าทางด้านเสบียงอาหารและกำลังคนในการยกทัพเข้ามาโจมตีอาณาจักรอยุธยา ดังนั้นการขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาเข้าล้านนาไทยในระยะนี้ จึงมีพยายามอย่างมากในการที่จะควบคุมอาณาจักรล้านนาไทยให้ได้อย่างเด็ดขาด และพยายามติดต่อกับทางการค้าโดยตรงกับล้านนาไทยคือการติดต่อกับพระคลังสินค้า

ตั้งแต่หลังพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสองเริ่มลดลง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าศูนย์กลางทางศาสนาของอาณาจักรทั้งสองหมดฐานะความเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร เพราะความแตกสลายของศาสนาภายใน ดังกาต้องส่งทูตมาขอพระและพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนาจากอาณาจักรอยุธยา สินค้าข้าวและหนังกวางทวีความสำคัญขึ้นในขณะที่สินค้าป่าเริ่มลดลง พม่าเริ่มคล้ายอิทธิพลลงในล้านนาไทย

ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าไม่มีแรงผลักดันที่จะทำให้อาณาจักรอยุธยาขยายอำนาจขึ้นมายังล้านนาไทยอีกต่อไป

✓ ในความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสอง อาณาจักรอยุธยามีความจำเป็นในการขยายอำนาจมากกว่า ทั้งนี้เพราะเหตุผลทางการค้า และการขยายตัวของพม่าที่ใช้อาณาจักรล้านนาไทยเป็นฐานกำลังทางตอนบน ในขณะที่อาณาจักรล้านนาไทยนั้น

ระบบการเมืองการปกครองภายในไม่ให้อำนาจให้มีการขยายอำนาจ (นอกจากบางสมัยเท่านั้น) และเมืองท่าทางการค้าของอาณาจักรล้านนาไทยนั้น มิใช่มีแต่เฉพาะอยุธยาเท่านั้น แต่สินค้าก็ยังออกไปทางพม่าทางคอแฉางได้อีก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย